

Türkiye Cumhuriyeti
Ticaret Bakanlığı

Republic of Turkey
Ministry of Trade

NAİROBİ TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ

YURT DIŞI YATIRIM ÜLKE PROFİLİ

KENYA

Hazırlayan: Dr. Mustafa ALICI

Nairobi Ticaret Müşaviri

Nairobi, 2024

YURT DIŞI YATIRIM ÜLKE PROFİLİ - KENYA

İçindekiler

YASAL UYARI	v
A. KENYA'DA İŞ ORTAMI	1
1. İŞ ortamı.....	1
a. Genel göstergeler	1
b. Kenya'ya ulaşım	4
c. Vize ve izinler	4
d. Sağlık tedbirleri.....	4
e. Güvenlik, taksi, döviz, sim kart ve diğer hususlar	4
2. Şirket kurulumuna ilişkin mevzuat	5
a. İŞ kurmaya genel bakış.....	5
b. Kenya'da Şube açılması	6
c. Yatırım sertifikası alınması.....	6
d. Yatırım sertifikası için gerekli belgeler	6
e. Çalışma izinleri	7
f. Ortalama işçi ücretleri.....	7
3. Vergi uygulamaları.....	8
a. Kurumlar vergisi	8
b. KDV	8
c. ÖTV	9
d. İthalat vergileri.....	10
e. Kişisel gelir vergisi	11
f. Çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması.....	12
4. Sosyal güvenlik uygulamaları ve kesintiler	12
a. NHIF - Ulusal Hastane Sigorta Fonu	12
b. NSSF - Ulusal Sosyal Güvenlik Fonu.....	12
c. Konut edindirme fonu kesintisi- Housing Levy.....	13
d. Endüstriyel eğitim fonu kesintisi - National Industrial Training Levy (Nita)	13
5. Potansiyel yatırım alanları ve sektörler	13
a. Pazarın özellikleri	13
b. Fikri, sınai mülkiyet hakları	13
c. Dağıtım kanalları.....	14

d. Tüketici tercihleri	14
e. Satış teknikleri ve satışı etkileyen faktörler	14
f. Kamu ihaleleri	14
g. Doğu Afrika Topluluğu (EAC)	15
h. Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA)	16
i. Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS)	16
j. Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası (Amerika Birleşik Devletleri)	17
k. Enerji sektörü	17
l. Turizm sektörü	18
m. Sağlık ve tıbbi cihazlar sektörü	19
n. Bilgi işlem teknolojileri	20
o. Altyapı ve inşaat sektörü	21
p. Üretim sektörü	25
r. Madencilik ve doğal kaynaklar	27
s. Tarım	31
B. YABANCI YATIRIM MEVZUATI VE YATIRIM TEŞVİKLERİ	33
1. Yabancı yatırımlara ilişkin ülke mevzuatı	33
a. Yatırımın korunması	33
b. Yatırım lisansının iptali	33
c. Para alışverişi ve havalesi	33
d. Anlaşmazlık çözümü	33
e. Fikri mülkiyet	34
f. Fikri mülkiyet haklarının uygulanması	34
g. Rekabet hukuku	34
2. Yabancı sermayeye yönelik kısıtlamalar	34
a. Yabancıların gayrimenkul edinmeleri	34
b. Yabancı sermayeli şirketlere uygulanan ayrımcılıklar	35
3. Yatırım teşvik mevzuatı	35
a. İndirim teşvikleri	35
b. İhracat İşleme Bölgeleri (EPZ)	36
c. Özel Ekonomik Bölgeler (SEZ)	36
C. KENYA'DA TÜRK YATIRIMLARI	36
1. Önde gelen yatırımlar ve sektörler	36

2. Türk yatırımcıların karşılaştıkları sorunlar	37
3. Ürün standartları ile ilgili uygulamalar	37
4. Teknik engeller.....	37
5. Kenya ve Türkiye arasındaki ticari anlaşmalar	38
D. KENYA'DA DİĞER ÜLKELERİN YATIRIMLARI	38
1. Doğrudan yabancı yatırım verileri	38
E. YATIRIMCILAR İÇİN YARARLI BİLGİLER	39
1. Faydalı linkler	39
2. Ulaşılabilecek hukuki & mali danışmanlık şirket ve bürolarına ilişkin bilgiler	39
<i>YASAL UYARI</i>	40

YASAL UYARI

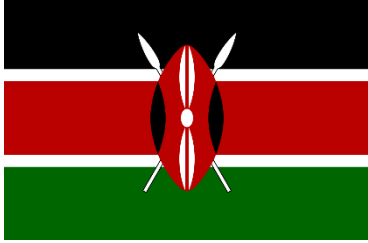
Burada yer alan bilgi, yorum ve tavsiyeler yatırım danışmanlığı kapsamında değildir. Burada yer alan ve hiçbir şekilde yönlendirici nitelikte olmayan içerik, yorum ve tavsiyeler genel niteliktedir. Bu tavsiyeler mali durumunuz ile risk ve getiri tercihlerinize uygun olmayabilir. Bu nedenle, sadece burada yer alan bilgilere dayanılarak yatırım kararı verilmesi beklentilerinize uygun sonuçlar doğurmayabilir. Burada yer alan bilgiler Nairobi Ticaret Müşavirliği tarafından genel bilgilendirme amacı ile hazırlanmıştır.

Hiçbir şekilde yönlendirici nitelikte olmayan bu içerik, genel anlamda bilgi vermeyi amaçlamakta olup; bu içeriğin, müşterilerin ve diğer yatırımcıların alım satım kararlarını destekleyebilecek yeterli bilgileri kapsamayabileceği dikkate alınmalıdır. Bu sayfalarda yer alan çeşitli bilgi ve görüşlere dayanılarak yapılacak ileriye dönük yatırımlar ve ticari işlemlerin sonuçlarından ya da ortaya çıkabilecek zararlardan Ticaret Bakanlığı sorumlu tutulamaz.

A. KENYA'DA İŞ ORTAMI

1. İş ortamı

a. Genel göstergeler

1963 yılında kurulan ve şu an 55 milyonluk nüfusu ile Kenya, son birkaç yılda ortalama yüzde 5'in üzerinde büyüme oranıyla önemli bir ekonomik büyüme kaydetmiştir. 2022 yılı itibarıyla Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) 115 milyar ABD Doları, kişi başına düşen gelir ise 2.140 ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Kenya'nın ekonomisi, gerek çeşit ve gerekse de gelişmişlik seviyesiyle çoğu Afrika ülkesinden ayrılır.

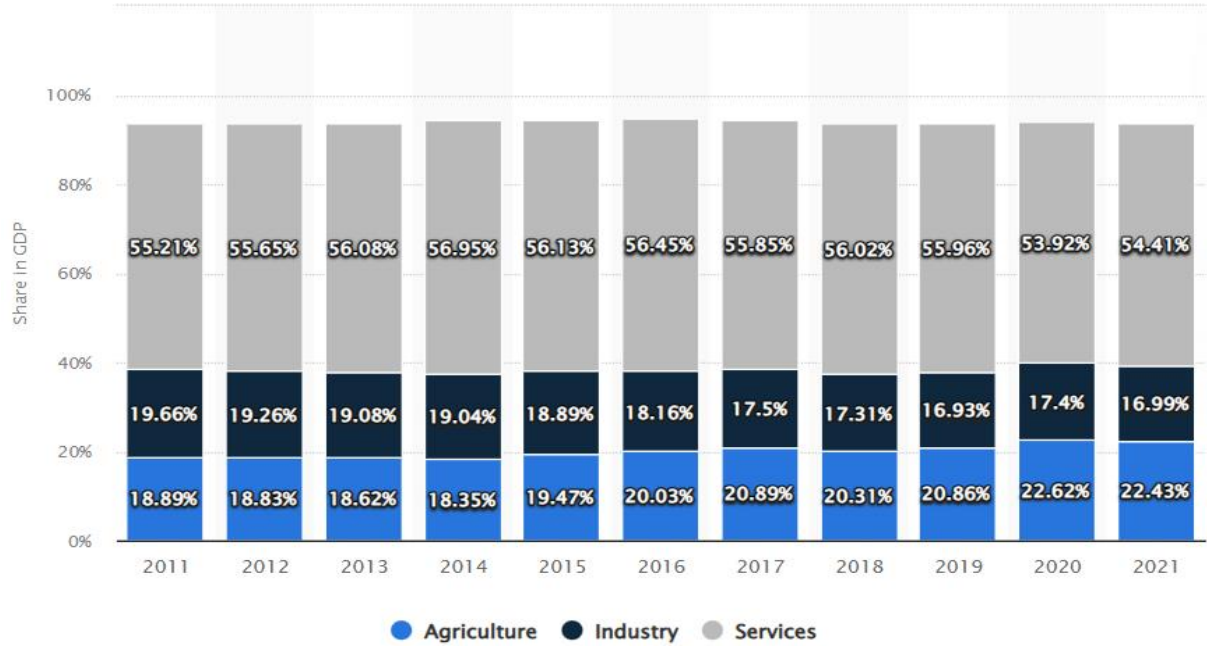
2016 itibarıyla Kenya, yıllık yüzde 2,7 olarak tahmin edilen büyüme oranıyla 48,46 milyon nüfusa sahipti. Ülke, büyüyen orta sınıf ve yükselen gelir düzeyi tarafından desteklenen yüksek kaliteli ürün ve hizmetlere yönelik artan tüketici talebi yaşamaktadır.

Kenya'nın bölgesel ekonomik bloklara üyeliği, stratejik coğrafi konumuyla birleştiğinde, ülkeyi 300 milyondan fazla nüfusla devasa Doğu Afrika Topluluğu (EAC) pazarına ve 600 milyona yaklaşan nüfusla Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarına (COMESA) açılan kapı haline getirmektedir. Kenya, ayrıca son zamanlarda artan bir işthla dünyadan farklı aktörlerle ticaret anlaşmaları imzalamaktadır.

Kenya'ya ait genel bilgiler

Resmi Adı	Republic of Kenya / Jamhuri ya Kenya
Yüzölçümü	582.646 km ²
Nüfus	55 milyon (ortalama % 2 büyüme oranı)
Dil	İngilizce, Swahili, Kabile dilleri (42)
Kuruluş Yılı	1963
Başkent	Nairobi (5 milyon nüfus)
Başlıca Şehirler	Nairobi, Mombasa (1,5 milyon), Kisumu (600 bin), Eldoret (500 bin), Nakuru (500 bin)
Yönetim Şekli	Cumhuriyet (Başkanlık Sistemi)
Devlet Başkanı	William Ruto, 5. Başkan
Para Birimi	Kenya Şilini (KSH)

Ekonominin kilit sektörleri arasında tarım, imalat, inşaat ve hizmetler bulunmaktadır. Hizmet sektörü, GSYİH'nın yüzde 55'iyle ekonominin temel dayanağı olmaya devam etse de, tarımın da GSYİH içindeki payı yıllar içinde önemli ölçüde artmaktadır.

Kaynak: statista.com

Kenya, ticareti ve yatırımı teşvik eden liberal bir ekonomiye sahiptir. Ülke, fiyat ve kambiyo kontrollerini kaldırmıştır. Hükümet ayrıca, ihtiyatlı maliye ve para politikaları, ekonomik yönetişimde iyileştirmeler ve bazı kamu işletmelerinin özelleştirilmesi gibi makroekonomik istikrarı sürdürmek için önlemler almıştır. Bu politikalar, özel sektör yatırım kararları için daha güvenli bir ortam sağlayarak büyümeyi desteklemeye devam etmektedir.

Kenya, kârlarını dönüştürmekte ve ülkelerine geri göndermekte özgür olan yabancı yatırımcılara sermayenin ülkesine geri gönderilmesini ve temettülerin ve faizlerin havalesini garanti etmektedir. Sahra altı Afrika ülkeleri arasında Nijerya ve Güney Afrika'dan sonra üçüncülükte Etiyopya ile yarışmakta olup serbest piyasa ekonomisini destekleyen güvenli bir ülke olması özelliği ile diğerlerinden öne çıkmaktadır.

Sahra altı Afrika ülkeleri GSYİH ilk 10 ülke (Milyar USD) (2021 yılı)

Nijerya	440
Güney Afrika	420
Etiyopya	111
Kenya	110
Gana	78
Fil Dişi	70
Tanzanya	68
Angola	67
Demokratik Kongo	55
Kamerun	45

Kaynak: data.worldbank.org

Kenya'ya ait temel ekonomik göstergeler

	2020	2021	2022	2023*	2024*
Nominal GSYİH (Milyar USD)	100,655	109,705	113,420	109,709	116,261
Büyüme Oranı (%)	-0,25	9	3,4	-3,5	6
Kişi Başına Düşen Milli Gelir (USD)	1.940	2.070	2.100	1.990	2.070
İhracat (FOB, Milyar USD)	6,052	6,789	7,419	7,635	8,087
İthalat (FOB, Milyar USD)	14,390	17,854	19,123	19,200	19,800
Dış Ticaret Dengesi (Milyar USD)	-8,338	-11,065	-11,704	-11,565	-11,713
Cari Denge (Milyar USD)	-4,791	-5,744	-5,766	-5,127	-5,479
Cari Denge (GSYİH Oranı %)	-4,8	-5,2	-5,1	-4,8	-5,3
Bütçe Giderleri (GSYİH Oranı %)	24,5	23,8	23,8	22,0	21,2
Bütçe Gelirleri (GSYİH Oranı %)	16,5	15,3	17,3	16,6	15,7
Bütçe Dengesi (GSYİH Oranı %)	-7,9	-8,5	-6,5	-5,4	-5,5
Kamu Borç Stoku (GSYİH Oranı %)	62,5	64,0	64,2	67,7	66,4
Toplam Dış Borç (Milyar USD)	38	40,5	40,9	43,3	45,2
Toplam Dış Borç GSYİH Oranı %	37,8	36,9	36	40,3	43,4
Borç/İhracat Oranı %	231,1	198,1	183,1	187,2	185,3
Doğrudan Yabancı Yatırım Akışı (Milyon USD)	426,9	463,3	393,6	554,2	611,5
FDI Akışı Dünya Payı %	0,04	0,03	0,03	0,04	0,04
Doğrudan Yabancı Yatırım Stoku (Milyon USD)	13.756	14.219	14.613	15.167	15.779
İşsizlik Oranı (%)	5,6	5,6	5,7	5,6	
Nüfus (Milyon)	52,0	53,0	54,0	55,1	56,2
Nüfus Büyüme Oranı (%)	2,03	1,962	1,9	2	2
Enflasyon Oranı (Dönem Sonu Tüketici, %)	5,6	5,7	7,6	7,7	6,0
Kısa Dönem Faiz Oranı (Ort. %)	6,7	6,7	7,1	8,7	8,9

Kaynak: Economist Intelligence Unit (EIU), 2024

* Tahmin

b. Kenya'ya ulaşım

Türk Hava Yolları'nın Türkiye'den İstanbul Havalimanı kalkışlı Kenya-Nairobi Jomo Kenyatta Havaalanına her gün doğrudan uçuş seferleri bulunmaktadır.

c. Vize ve izinler

Umuma mahsus pasaport sahibi Türk vatandaşları Kenya'ya yapacakları seyahatlerde vizeye tabidir. Vize başvurusu online yapılmakta olup [Kenya Electronic System for Travel Authorisation \(eTA\) \(etakenya.go.ke\)](http://etakenya.go.ke) adresinden süreç yürütülmelidir.

Tek giriş vizesi (Single Entry Visa) ve Resmi Vize (Courtesy/Diplomatic Visa)'nin de dahil olduğu çeşitli vize tipleri vardır.

Tek giriş vizesi, kişinin Kenya'ya gezi ve kısa süreli iş amacıyla bir kez girmesine izin verir. Vize üç ay geçerlidir.

Umuma mahsus pasaport sahibi vatandaşlarımız Kenya'ya varışta, en az 6 ay geçerli pasaport, otel rezervasyonu, seyahat programı, (turist olarak gidiliyorsa) ziyaret edilecek yerlerin listesi, (iş veya arkadaş ziyareti için gidiliyorsa) ilgili şahıs ya da şirketin davet mektubu gibi tamamlayıcı belgelerin vize için sınır polisine ibraz edilmesi istenebilmektedir.

Önceden elektronik vize (e-vize) alınmışsa, bunun bilgisayar çıktısının da sınır polisine ibrazı zorunludur.

Diplomatik, Hizmet ve Hususi Pasaport hamili Türk vatandaşları 180 gün içinde 90 günü aşmamak kaydıyla, turizm ve iş görüşmesi amaçlı seyahatlerinde vizeden muaftır. Ancak Courtesy Visa denilen, ücretsiz olan ve ayrıntılı prosedüre tabi olmayan vize türü, Kenya Büyükelçiliği'nin sitesinde alınması gereken vizelerden sayılmakta olup zaman zaman Kenya'ya varışta pasaport polisi tarafından istenebilmektedir.

Kenya'ya girişte zorluk yaşamamak adına vatandaşlarımızın <https://www.kenyaembassy.org.tr/tr/sayfalar/2/Vizeler> ve <https://www.mfa.gov.tr/kenya-seyahat-edecek-turk-vatandaslarinin-dikkatine.tr.mfa> web sitelerini kontrol etmeleri faydalı olacaktır.

d. Sağlık tedbirleri

Kenya'ya seyahat edecek vatandaşlarımızın çeşitli bulaşıcı hastalıklarla ilgili olarak gerekli aşılarını yaptırmaları gerekmektedir. Sahra altı Afrika'da yaygın olarak görülen sıtma hastalığı, 1700 metre rakımda yer alması nedeniyle Nairobi'de görülmemektedir. Ancak, Nairobi dışındaki kırsal bölgelere seyahat edecek vatandaşlarımızın sıtmayla ilgili tedbir almaları tavsiye olunur. Kenya'ya seyahat etmeden önce alınması gerekli sağlık tedbirlerine ve aşılarla ilişkin güncel bilgilere <http://www.seyahatsagligi.gov.tr> internet adresinden ulaşılabilir. Kenya'ya Türkiye'den değil de, sarı humma hastalığı bakımından riskli ülkelerden birinden geliniyorsa, Kenya'ya girişte sarı humma aşı belgesinin gösterilmesi zorunludur. Hangi ülkelerin sarı humma hastalığı bakımından riskli kabul edildiği konusunda Dünya Sağlık Örgütü'nün web sayfasından güncel bilgi almak mümkündür. (<http://www.who.int/csr/disease/yellowfev/en/>)

e. Güvenlik, taksi, döviz, sim kart ve diğer hususlar

Ülkede suç oranı yüksektir. Bu nedenle geceleri dolaşmaktan mümkünse kaçınılması; araba hırsızlığı ve kapkaç konularına dikkat edilmesi gerekmektedir. Vatandaşlarımızın seyahat rezervasyonlarını güvenilir firmalar aracılığıyla gerçekleştirmeleri, yanlarında yüklü miktarda nakit taşımamaları, hava karardıktan sonra yaya olarak yalnız dışarıya çıkmamaları, zorunlu

hallerde yanlarında güvenilir kişiler bulundurmaları tavsiye olunur. İçme suyunun pet şişelerde satılan sulardan karşılanması önerilir.

Trafiğin yönü İngiliz sistemiyle soldandır. Ülkede toplu taşıma ve taksi olanakları vatandaşlarımız tarafından kullanılması TAVSİYE EDİLMEMEKTE olup, akıllı telefonlara yüklenecek UBER veya BOLT gibi taksi çağırma uygulamaları güvenli ve yoğun bir şekilde kullanılmaktadır.

Kenya'da liberal bir döviz sistemi uygulanmaktadır. Para bozdurmak için bankalara ya da döviz bürolarına müracaat edilebilir. 100 ABD Dolarından daha küçük banknotlar için fazladan komisyon talep edilebilmektedir. Kenya'da 2000 yılından önce basılmış ABD Doları banknotları bankalarda ve serbest piyasada kabul edilmemektedir. 5,000 Dolar ve üzerindeki nakdin ülkeye girişte gümrükte beyan edilmesi zorunludur.

Kenya'da mobil telefon hizmeti yaygın ve gelişmiştir. Mobil internet hızlı ve yaygındır. Kenya'ya gelecek vatandaşlarımız, fiyat avantajını gözeterek yerel ön ödemeli mobil hatları satın alarak Kenya'da seyahatleri boyunca güvenle kullanabilirler. En bilinen mobil telefon hizmet sağlayıcı şirket Safaricom'dur. Konuşma dakikası ile beraber data satın alınarak sim kart alınması tavsiye olunur.

2. Şirket kurulumuna ilişkin mevzuat

a. İş kurmaya genel bakış

Yerli ve yabancı özel şirketler, Şirketler Yasasına göre ticari işletmeleri serbestçe kurabilir, satın alabilir ve elden çıkarabilir. Kenya Anayasası, özel mülkiyetin kamulaştırılmasına karşı koruma sağlar.

Kenya'da yerleşik olarak iş yapabilmek için ilk adım, şirketi Şirketler Siciline kaydettirmektir. Şirket kayıtları online olarak ecitizen (<https://www.ecitizen.go.ke>) portalından yapılmaktadır.

Bu işlem, öncelikle şirkete konulmak istenen unvanın daha önce kayıtlı olup olmadığına dair bir isim araştırması yapılmasını, şirket unvanı uygun ise isim hakkını ayırtmayı, ana sözleşmeyi diğer tüm kuruluş evraklarının bir avukat tarafından kontrol edilerek onaylanmasını ve doldurulmuş formları ve belgeleri ve kayıtlı sermayenin % 1'i oranında damga vergisinin ve kayıt ücretinin ödenmesini içerir. Tüm belgeler doğru bir şekilde sunulduysa, kuruluş belgesinin 5 gün içinde verilmesi öngörülmektedir. Kayıt işlemi sırasında yabancılar, kayıt için istenen vergi numarası (Personal Identification Number - PIN) yerine, yalnızca şirketi kaydettirmek için pasaportunu kullanabilecektir.

Yabancı bir şirket olarak kayıt yaptırılıyorsa, Tescil İdaresi, menşe ülkeden usulüne uygun olarak noter tasdikli şirket tüzüğüünün şirket kayıt formlarıyla birlikte sunulması üzerine bir uygunluk sertifikası verecektir.

Şirket unvanı araştırılması ve reserve edilmesi e-citizen portalından (<https://www.ecitizen.go.ke>) yapılmaktadır.

Ayrıca aşağıdaki linklerin de incelenmesinde fayda vardır:

<http://www.invest.go.ke/starting-a-business-in-kenya/>

<https://eregulations.invest.go.ke/menu/1?l=en>

Yabancı yatırımcıların ayrıca yatırım sertifikası almaları gerekmektedir. Bunun için en az 100.000 ABD Doları veya eşdeğerinde yatırım ve yapılacak olan yatırımın istihdam, teknoloji transferi, bilgi ve becerinin artırılması gibi açılardan ne şekilde Kenya'ya faydalı olacağıının açıklanması beklenmektedir. Yatırım sertifikası alınması için şirket kuruluşuna ve temsiline haiz belgelerin sunulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Ardından Kenya Gelir İdaresi'ne (Kenya Revenue Authority - KRA) kurumlar ve KDV mükellefi olarak kaydolunması gerekmektedir. Bununla beraber Ulusal Sosyal Güvenlik Fonu'na (National Social Security Fund -NSSF) ve Ulusal Hastane Sigorta Fonu'na (National Hospital Insurance Fund – NHIF) kaydolunması gerekmektedir.

Belediyeden işletme izni alınmasının ardından, yapılan faaliyete bağlı olarak çevresel etki değerlendirmesi alınır. Bu türden çevre değerlendirmelerinde Ulusal Çevre Yönetim İdaresi (National Environment Management Authority – NEMA) yetkilidir. NEMA raporunu alabilmek için proje maliyetinin % 0,1'i oranında ücret ödenir. Tüm belgelerin eksiksiz teslim edilmesinin ardından 45 ilâ 90 gün arasında NEMA'nın çevre etki değerlendirme raporu alınır.

Tüm şirket ve işletme kayıtları (şahıs şirketi ve ortaklıklar) ecitizen çevrimiçi platformu (<https://www.ecitizen.go.ke>) üzerinden yapılır, ancak sınırlı sorumlu ortaklıklar (LLP'ler) için hala manuel kayıt yapılmaktadır. Kenya'da işletme 4 şekilde olabilmektedir.

- Şirket
- Şahıs Şirketi
- Sınırlı sorumlu ortaklık
- Ortaklık

b. Kenya'da şube açılması

Kenya dışında kurulmuş şirketler, Kenya'da şube açarak iş yapabilirler. Ayrıca yabancı bir şirketin şubesinin Kenya'da kayıt ettirilmesi de yukarıda anlatılan aynı sürece tabidir. Kayıtlar yine, eCitizen portalı üzerinden çevrimiçi olarak yapılır. Yatırımcının ecitizen portalına kaydolması ve başvuruda bulunarak şirket kayıt belgelerini alması gerekir. Şube tescili için gerekenler arasında Şirket Tüzüğü, Ana Sözleşme ve Yönetim Listesi yer alır. Bütün bunlar menşe ülkeden belgelendirilmelidir. Kaydolduktan sonra, bir şirket vergi numarası (PIN) alınması ve sosyal sigorta fonu NSSF ve hastane sigorta fonu NHIF'e kaydolunması gerekmektedir. Ayrıca, faaliyet göstermek istedikleri şehir belediyesinden bir çalışma izni alınması gerekir.

Kenya Yatırım Otoritesi (Keninvest), yatırımları kolaylaştırmaktan, yatırımcılara ilgili bilgileri sunmaktan ve yatırımcılara yatırım öncesi ve sonrası yardım hizmetleri sağlamaktan sorumlu tek duraklı bir merkeze sahiptir. Yatırımcılar Keninvest'e kaydolduktan sonra talep üzerine yabancı vergi mükellefi kaydı, göçmenlik hizmetleri, Ulusal Çevre Yönetim Otoritesi (NEMA) bilgileri, Kenya Elektrik ve Aydınlatma Şirketi (KPLC) hizmetleri ve Kenya İşverenler Federasyonu ile ilgili kolaylaştırma yoluyla yatırım sertifikası almaya hak kazanırlar.

c. Yatırım sertifikası alınması

Yabancı yatırımcıların yatırım sertifikası alması gerekmektedir. Bunun için, asgari 100.000 ABD Doları tutarında veya eşdeğerinde bir yatırım ve istihdam sağlama, teknik beceri yükseltme, teknoloji transferi, döviz yaratma ve vergi geliri artırma gibi kriterler temelinde potansiyel yatırımın Kenya'ya nasıl fayda sağlayacağını açıklanmasını gerektirir. Bu sertifika ile yatırımcı, en fazla bir yıl süreyle sağlık, güvenlik ve çevre sertifikaları dışında faaliyetleri için gerekli olan ek lisansların ilk verilisinde kolaylıklardan yararlanır.

Keninvest'in eksiksiz bir başvuru aldıktan sonra 10 iş günü içinde yatırım sertifikası ile ilgili kararını vermesi ve bildirmesi beklenir.

d. Yatırım sertifikası için gerekli belgeler

Başvuru formuna aşağıdaki belgelerin kopyalarıyla birlikte ibrazı gerekmektedir:

- Şirket Kuruluş Belgesi,

- Esas sözleşme

Yatırım sertifikasının bazı özel avantajları vardır. Bu belge, bazı sertifikaların, lisansların verilmesine kadar geçen sürede faaliyetlerin devamını sağlar. Lisanslar, ruhsatlar sertifikada belirtilir. Bunları veren makamlar tarafından fiilen düzenlenene kadar ve sertifikanın düzenlenmesinden itibaren en fazla 12 aylık süre boyunca, uygun başvuruların ve ücretlerin sunulması kaydıyla, lisanslar sertifika gereğince verilmiş sayılır. Bu hak, yalnızca lisansların ilk verilmesine yöneliktir.

Yatırım sertifikasının diğer bir faydası da, yönetim veya teknik personelden üç kişiye ve üç hissedar veya ortağa giriş (çalışma) izni hakkı verilmesidir. İzinler iki yıl süreyle geçerlidir ve aynı veya farklı kişilere yeniden verilebilir.

e. Çalışma izinleri

Yatırımcıların ve işçilerin Kenya'da çalışmak için bir çalışma iznine ihtiyacı vardır.

Yabancı şirketler, genel müdürler, üst düzey finans ve pazarlama yöneticileri ve uzman teknik pozisyonlar gibi kilit personel olan çalışanlar için giriş izinleri alabilir. Buna ek olarak, Kenyalı çalışan mevcut değilse ve ilan edilen iş başvurusuna hiçbir aday başvurmadığı kanıtlanırsa eğer, herhangi bir vasıflı işgücü kategorisi için de çalışma izinleri alınabilir.

Ekipman kurulumu, eğitim veya staj gibi 3 aydan daha kısa bir süre için çalışmayı planlayan işçiler için özel bir geçiş belgesi alınabilir.

Yabancı yatırımcılar, şirketi Kenya'da tescil ettirmek ve en az 100.000 ABD Doları yatırım yapma şartını yerine getirdikleri takdirde kendileri için çalışma izni alabilirler. Kenya Yatırım Otoritesi, yabancı yatırımcılar için çalışma izinlerinin alınmasını kolaylaştırmak amacıyla Göçmenlik Departmanı ile birlikte çalışmaktadır.

Çalışma izni ayrıntılarına ulaşmak için <https://immigration.go.ke/work-permits-passes/> web sitesinin incelenmesinde fayda görülmektedir.

f. Ortalama işçi ücretleri

Kenya'da asgari ücret dolar karşılığı yaklaşık 150 USD (2023 yılı için) olarak belirlenmekle beraber aşağıda bazı meslek ve kademe tipleri için yaklaşık ortalama ücretlere dolar bazında yer verilmiştir. Tabi ki işverenin durumu, işçinin durumu, piyasa koşulları gibi sebepler bu ücretleri etkilemekte ve piyasada değişkenlik gösterebilmektedir.

İş Tanımı	2023 yılı için yaklaşık aylık brüt ücret (USD)
Üst düzey yönetici	3000 – 4000
Orta düzey yönetici	1800 – 3000
Üniversite mezunu işe yeni başlayan	800 – 1200
Tecrübeli tekniker	500 – 700
Tezgâhtar	300 – 400
Ofis elemanı	200 – 350
Güvenlik görevlisi	180 – 270
Şoför	300 – 450
Vasıfsız eleman	150 – 180

3. Vergi uygulamaları

a. Kurumlar vergisi

Şirketler Kenya Gelir İdaresine vergi mükellefi olarak kaydolmalıdır. Kayıt işlemleri online olarak kurum web sitesinde yapılabilir (<http://kenya.eregulations.org/procedure/99/63?l=en>).

Kurumlar vergisi yılı takvim yılı esas alınarak hesaplanır. Ancak şirketler, önceden onay alarak hesap yıllarını değiştirebilir.

Vergi oranları, Kenya'da yerleşik ve yerleşik olmayanlar şirketler arasında farklılık gösterir. Bazı vergi konusu kazançlara ait vergi oranları aşağıda gösterilmektedir.

<u>Vergi</u>	<u>Yerleşik oranı</u>	<u>Yerleşik olmayan oranı</u>
• Kurumlar vergisi	%30	%37,5
• Faiz: Devlet tahvilleri	%15	%15
• Faiz: 10 yıl ve üzeri vadeli tahviller	%10	%25
• Faiz: Diğer hamiline yazılı araçlar	%25	%25
• Stopaj vergileri: Temettüler	%5	%10
• Stopaj vergileri: Yönetim, teknik veya mesleki ücretler	%5	%20
• Stopaj vergileri: Telif ücretleri	%5	%20
• Mombasa, Nairobi ve Kisumu'daki imalat ve otellere yönelik bina ve makinelere yatırım için sermaye indirimi	%100	---
• Üretim ve oteller için binalara ve makinelere yatırım için sermaye indirimi, başka yerlerde	%150	---
• Yerel ticari faaliyetlerde bulunmayan İhracat Serbest Bölgelerindeki yatırımcılar	10 yıl vergi tatili, ardından sonraki on yıl için %25	
• Mülk devrinden elde edilen sermaye kazançları (şu anda askıya alınmıştır)		

b. KDV

KDV mükellefiyet kaydı da yine Kenya Gelir İdaresi web sitesinde çevrimiçi olarak yapılabilir. Yılda 5 Milyon Ksh veya daha fazla değere sahip vergiye tabi mallar ve vergiye tabi hizmetler tedarik eden veya sağlamayı bekleyen herkesin KDV mükellefiyetine kaydolması gerekmektedir. Bir kişinin 5 Milyon Ksh eşğine ulaşmadığı durumlarda, koşullara bağlı olarak gönüllü kayıt yapılabilir.

KDV'ye kayıtlı kişiler, KDV yükümlülüğü bulunan Kişisel Kimlik Numaraları (PIN'ler) ile tanımlanır. KDV'ye kayıtlı her vergi mükellefinin, <https://etims.kra.go.ke> üzerinden kaydolarak ve hizmet talebi göndererek eTIMS'e katılması gerekmektedir.

Uygulamada iki (2) vergi oranı vardır:

%16 (Genel oran) – bu oran, sıfır oranlı tedarikler dışındaki tüm vergiye tabi mallar ve vergiye tabi hizmetler için geçerlidir.

%0 (Sıfır oran) – bu oran, 2013 KDV Kanunu İkinci Çizelgesinde listelenen belirli tedarikler için geçerlidir. Mal ve hizmet ihracatı, çay ve kahve teslimleri, İhracat Geliştirme Bölgelerine teslimler, uluslararası yolcu ve yük taşımacılığı, su tedariki, ve 84 ve 85. Fasılda yer alan çoğu makinalar üzerinde 0 (sıfır) KDV oranı belirlenmiştir.

Not: %8 (Diğer oran) – Bu oran, 1 Temmuz 2023'ten önce belirli tedarikler (petrol ürünleri) için geçerli olmakla beraber 2023 Finans Yasası ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Muaf tedarikler vergiye tabi değildir ve 2013 KDV Kanunu'nun Birinci Tablosunda listelenmiştir. Yalnızca muaf tedarik yapan vergi mükelleflerinin KDV'ye kaydolmaları gerekli değildir. Çoğunlukla gıda, sağlık ve havacılık ürünlerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

KDV bir sonraki ayın 20'nci günü veya öncesinde ödenmesi gerekmektedir. Buna hem iade hem de ödeme dahildir. İadeler iTax (<https://itax.kra.go.ke>) aracılığıyla çevrimiçi olarak gönderilir.

KDV'nin takibi Vergi Faturası (Tax Invoice) ile yapılır. Tax invoice, KDV mükellefi tarafından düzenlenen bir faturadır ve tahsil edilen KDV dahil satış işlemlerinin ayrıntılarını içerir. Belirli bir tedarik için yalnızca bir orijinal fatura, alacak notu veya borç notu düzenlenmelidir. Aslını kaybettiğini iddia eden tescilli kişiye bu şekilde açıkça işaretlenmiş onaylı bir kopya verilebilir.

Bir vergi faturası eTIM portalından alınarak seri numaralandırılmalıdır. Malların iade edilmesi veya faturanın düzenlenmesinden sonra kayıtlı kişi tarafından malın değerinde geçerli bir azalma olması durumunda, bir alacak notu düzenlenecektir.

Kayıtlı kişiler, vergiye tabi tedarikin veya ithalatın gerçekleştiği vergi döneminin sonunda girdi KDV'si indiriminden yararlanma hakkına sahiptir. KDV indirimi, tedarikin veya ithalatın gerçekleştiği vergi döneminin bitiminden itibaren yalnızca altı ay süreyle geçerlidir.

KDV indirimi yalnızca vergiye tabi malzeme elde etmek için edinilen malzemeler veya ithalat için yapılabilir ve kayıtlı kişinin indirimi destekleyecek geçerli belgelere sahip olması gerekir.

İndirilemeyen KDV sonraki vergi döneminde ileriye aktarılır ve mahsup edilir veya indirilemeyen KDV'nin aşağıdaki nedenlerden kaynaklanması durumunda vergi mükellefine iade edilebilir:

- Sıfır vergi oranlı mal/hizmet tedariki,
- Vergi sorumlusu tarafından mükellef adına kesilen vergi; veya
- Bakanlıkça onaylanan kayıtlı bir üretici tarafından resmi yardımla finanse edilen bir projeye yapılan vergiye tabi malzemeler.

KDV ile ilgili ayrıntılı bilgiye [Value Added Tax \(VAT\) - KRA](#) adresinden ulaşılabilir.

c. ÖTV

Kenya'da ÖTV (Excise Duty), alkollü içecekler, tütün mamulleri, petrol ürünleri, motorlu araçlar, gazlı içecekler ve ambalajlı sular, kozmetik ürünleri, mücevher eşya ve cep telefonuna uygulanmaktadır. Örnek olmak üzere bazı ÖTV oranlarına aşağıda yer verilmiştir. <https://www.eac.int/dc> resmi internet adresinden hem gümrük vergileri hem de excise duty online sorgulama imkanı olmaktadır.

ÖTV Konusu Eşya	ÖTV oranı
• Sigara, Sigarillo, elektronik sigara,	Vergi pulu başına 5 KES
• Meyve Suyu	Vergi pulu başına 2,2 KES
• Bira	Vergi pulu başına 3 KES
• Kozmetik ürünleri	Vergi pulu başına 2,5 KES
• Benzin	1000 litre başı 10.305 KES
• Motorin	1000 litre başı 3.700 KES
• Motorlu araçlar	% 20

İthalat esnasında ÖTV oranı üzerinden vergi alınması matrah (CIF Kıymet + Gümrük vergisi) üzerine vergi oranı uygulanarak hesaplanır.

Vergi pulu başına alınan ÖTV ise şu şekilde işlemektedir. Kenya'ya ithal edilen her ürünün üzerine Vergi Pulu yapıştırılır. ÖTV hesaplamasına ise örnek vermek gerekirse: 100.000 adet kutu meyve suyu ithalatını yapıldığı varsayımı ile 100.000 adet x 2,2 KES = 220.000 Kenya Şilini ÖTV ödenmesi gerekecektir.

d. İthalat vergileri

Kenya, Doğu Afrika Topluluğu (EAC) gümrük birliğinin bir üyesidir. Bir EAC ülkesinde üretilip başka bir EAC ülkesinde satılan ve menşe kuralları kriterlerini karşılayan tüm mallar, ortak ülkeler arasında herhangi bir iç tarife olmadığı için yerel olarak üretilmiş gibi muamele görür.

Aynı ülkeler, hammaddelerin üretimini ve işlenmesini teşvik etmek amacıyla EAC'ye giren tüm mallar için ortak bir dış tarife uygulamaktadır. Kabaca aşağıdaki şekilde bir uygulama mevcuttur.

Gümrük vergisi konusu eşya	Gümrük vergisi oranı:
• Hammadde	% 0
• Ara malı	% 10
• Nihai ürün	% 25

İhracat serbest bölgelerinde yatırım yapılması halinde ithalat vergilerinden muafiyet sağlanmakta olup yukarıda ana gruplar halinde yer verilen gümrük vergilerinin tam listesine EAC Ortak Dış Tarife Cetvelinden (EAC Common External Tarriff) ulaşılabilir. (<https://kra.go.ke/images/publications/EAC-CET-2022-VERSION-30TH-JUNE-Fn.pdf>)

Ayrıca <https://www.eac.int/dc> resmi internet adresinden de online sorgulama yapılabilir.

Bunların haricinde CIF üzerinden Import Decleration Form (IDF) 2,5% ve Railway Development Levy (RDL) 1,5% ek yükler uygulanmaktadır.

Bunlara ek olarak ayrıca Merchant Superintendent Shipping Levy (MSS) adı altında deniz limanlarından eşya getirilmesi halinde uygulanan bir vergidir. Ulusal denizcilik işlemlerinin ulusal mevzuat ve uluslararası denizcilik sözleşmeleri doğrultusunda gözetimi, koordinasyonu ve düzenlenmesi görevinin ifası karşılığında alınır.

Uygulanan oranlar:

- 20 ft konteyner için gross metric ton başına 1.5 USD
- 40 ft konteyner için gross metric ton başına 1.75 USD

Uygulanmaktadır.

ÖRNEK İTHALAT VERGİLERİ HESAPLAMASI

NOT: Vergi oranları bu raporun yazıldığı tarihteki oranlar dikkate alınmış olup, ilerleyen yıllarda güncel vergi oranlarının takip edilmesi gerekmektedir.

Gümrük tarifesi 94033000 olan CIF 100.000 USD kıymetinde 40 ft'lik 22 brüt ton ağırlığında Ahşap Mobilyanın deniz yoluyla ithalatında;

- Gümrük Vergisi % 35 (CIF üzerinden)
- ÖTV % 30 (CIF + Gümrük Vergisi üzerinden)

- KDV %16 (CIF + Gümrük Vergisi + ÖTV üzerinden)
- IDF %2,5 (CIF üzerinden)
- RDL %1,5 (CIF üzerinden) oranları ile hesaplama yapıldığında:
- MSS 22 brüt ton için ton başına 1.75 USD

Gümrük Kıymeti	100.000 USD	
Gümrük Vergisi	100.000 x % 35	35.000 USD
ÖTV Matrahı	135.000 USD (100.000 + 35.000)	
ÖTV	135.000 x %30	40.500 USD
KDV Matrahı	175.500 USD (100.000 + 35.000 + 40.500)	
KDV	175.500 x % 16	28.080 USD
IDF	100.000 x %2,5	2.500 USD
RDL	100.000 x % 1,5	1.500 USD
MSS	22 ton x 1.75 USD	38,5 USD
TOPLAM İTHALAT VERGİLERİ		107.618,5 USD

Sonuç olarak CIF 100.000 USD değerinde ahşap mobilyanın toplam ithalat vergileri 107.618 USD olarak hesaplanmaktadır.

e. Kişisel gelir vergisi

Kazandığın Kadar Öde (PAYE – Pay As You Earn), gelir getiren bir işte çalışan bireyler için uygulanan gelir vergisi sistemidir. İş, istihdam, kira, temettü, faiz ve emekli maaşlarından elde edilen gelir üzerinden alınır ve Kenya'da ikamet eden ve çalışan herkes tarafından ödenir.

Bir işveren olarak, 'kazandığın kadar öde' gelir vergisi (PAYE) kapsamında çalışanlardan kişisel gelir vergisi kesilmesi gerekmektedir. Serbest meslek sahipleri ise PAYE gelir vergilerini aylık olarak beyan etmeli ve ödemelidir. Kenya'da ikamet eden Kenyalı olmayan bir firmanın yabancı çalışanı, tüm maaşları üzerinden vergiye tabidir.

Kenya Gelir İdaresi, mükellef kaydından sonra vergi mükelleflerine bir Vergi Kayıt Sertifikası verir. Vergi beyannameleri çevrimiçi olarak verilebilir.

 KENYA REVENUE AUTHORITY		Taxpayer Registration Certificate	Document Number: [REDACTED]
General Data of the Taxpayer			
Name	[REDACTED]	TaxPayer Category	DOMESTIC
Taxpayer PIN	[REDACTED]	Registration Date	Apr 12, 2012
Activity	Other Employees		
Contact Information			
District	NAIROBI SOUTH	City/Town	NAIROBI CITY (SOUTH)
Street / Road	LANGATA ROAD	Building	SOUTHLANDS
Area Name	45	LR Number	
P.O. Box	[REDACTED]		
Main Email Address	[REDACTED]		
Tax Obligation		Obligation Register Date	
INCOME TAX INDIVIDUAL (IT1)		DEC 31, 2011	
*This certificate is computer generated and therefore not signed. It is valid certificate issued under the authority of KRA.			

Gelir vergisinde, aşağıdaki gibi kademeli oranlama sistemi bulunmaktadır.

Vergi aralığı

Yerleşik oranı

• İlk 288.000 KSH için	% 10
• Sonraki 100.000 KSH için	% 25
• Sonraki 5.612.000 KSH için	% 30
• Sonraki 3,600,000 KSH için	% 32,5

- 9,600,000 KSH aşan gelir için %35

f. Çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması

Ülkemiz ve Kenya arasında şu an Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması BULUNMAMAKTADIR. Ancak karşılıklı Bakanlıklar arası heyetler yakın zamanda görüşmelerini tamamlamış olup sürecin nihayete ermesi beklenmektedir.

4. Sosyal güvenlik uygulamaları ve kesintiler

a. NHIF - Ulusal Hastane Sigorta Fonu

İşverenler, İş Kanunu'na göre çalışanlarına sağlık sigortası sağlamakla yükümlüdür. Kenya'daki birincil sağlık sigortası sağlayıcısı olan Ulusal Hastane Sigorta Fonu'na (NHIF – National Hospital Insurance Fund) üyelik zorunludur. Kamu kurumu olan NHIF'e ek olarak, işverenler çalışanlarına özel sağlık sigortası da sunabilir. Kayıt web sitesi üzerinden yapılır (<https://www.nhif.or.ke>). NHIF'e yapılan prim ödemeleri, işveren tarafından çalışanın maaşından düşülür ve fona ödenir.

Aşağıdaki tabloda cari oranlar ile (Nisan, 2024) ödenmesi gereken NHIF prim miktarlarına yer verilmiştir.

Brüt Ücret (KSH)	NHIF Primi (KSH)
6.000 – 7.999	300
8.000 – 11.999	400
12.000 – 14.999	500
15.000 – 19.999	600
20.000 – 24.999	750
25.000 – 29.999	850
30.000 – 34.999	900
35.000 – 39.999	950
40.000 – 44.999	1000
45.000 – 49.999	1100
50.000 – 59.999	1200
60.000 – 69.999	1300
70.000 – 79.999	1400
80.000 – 89.999	1500
90.000 – 99.000	1600
100.000 ve üzeri	1700

b. NSSF - Ulusal Sosyal Güvenlik Fonu

Hastane fonundan ayrı olarak, hem işverenlerin hem de çalışanların Ulusal Sosyal Güvenlik Fonuna (NSSF – National Social Security Fund) katkıda bulunmaları gerekmektedir. Fon, emeklilik, malullük ve diğer sosyal güvenlik yardımlarını sağlar. İşverenler ve çalışanlar, 1 Şubat 2024 tarihinde yürürlüğe giren yeni oranlara göre aşağıdaki tabloda farklı brüt ücret senaryolarına göre yer verildiği gibi NSSF'ye %50-%50 eşit olarak katkıda bulunur. Ayrıca NSSF primi kesintisi için baz alınan aylık ücret için 36000 KSH üst limit vardır. İhtiyaç halinde <https://www.nssf.or.ke> adresinin incelenmesinde fayda vardır.

Senaryo	Brüt Ücret (KSH)	Kesinti Yapılacak Üst Limit	NSSF Primi (KSH)	İşveren Payı (KSH) (%50)
---------	------------------	-----------------------------	------------------	--------------------------

1	7.000	7.000	840	420
2	10.000	10.000	1200	600
3	14.000	14.000	1680	840
4	20.000	20.000	2400	1200
5	36.000	36.000	4320	2160
6	100.000	36.000	4320	2160
7	500.000	36.000	4320	2160

c. Konut edindirme fonu kesintisi- Housing Levy

1 Temmuz 2023 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanan Konut Edindirme Fonu Kesintisine göre işçinin brüt ücretinden % 3 kesinti hesaplanacak olup fona yapılacak katkının % 1,5'i işçi, % 1,5'i işveren tarafından yapılması gerekmektedir. Vergi idaresine yapılacak ödemeler ise diğer vergiler ve sosyal güvenlik kesintileri ile birlikte, % 1,5 işçinin brüt ücretinden işveren tarafından kesilecek olup yine kendi % 1,5 katkısı da eklenerek işveren tarafından ödenmesi gerekmektedir.

d. Endüstriyel eğitim fonu kesintisi - National Industrial Training Levy (Nita)

Endüstriyel Eğitim Fonu kesintisi, işverenlerin, geçici bir çalışan da dahil olmak üzere, çalışan başına aylık 50 KSh oranında National Industrial Training Authority-NITA'ya yıllık olarak vergi ödenen bir tür vergidir. Ödeme, tahsilat acentesi olarak görev yapan Kenya Gelir İdaresi (KRA) aracılığıyla yapılır.

5. Potansiyel yatırım alanları ve sektörler

a. Pazarın özellikleri

Kenya, ticaret politikasının bir parçası olarak bir dizi çok taraflı ve ikili ticaret anlaşmasına imza atmıştır. Kenya, Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) bir üyesidir ve En Çok Kayrılan Ülke (MFN) ilkesinden hareketle ürünlerinin dünya pazarlarının %90'ından fazlasına erişimi vardır.

Buna ek olarak, Kenya çeşitli ticari anlaşmalara üyedir ve ticareti geliştirme planlarından yararlanmaktadır. Kenya, 300 milyondan fazla nüfusuyla Burundi, Ruanda, Uganda, Tanzania, Güney Sudan, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve son olarak Somali'nin de katılımıyla üye sayısı 8 olan ve toplam GSYİH'sı 300 milyar doları geçen Doğu Afrika Topluluğu'nun (EAC) bir üyesidir.

Kenya ayrıca 21 üye sayısı, 800 milyar dolara yaklaşan GSYİH'sıyla ve 600 milyonluk nüfusuyla Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı'nın (COMESA) bir üyesidir. EAC ve COMESA hakkında ayrıntılı bilgiye aşağıda yer verilmektedir.

b. Fikri, sınai mülkiyet hakları

Kenya, üye ülkelerdeki ticari olmayan riskleri garanti eden ve Dünya Bankası'na bağlı olarak faaliyet gösteren Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı'na üyedir. Kenya, Dünya Ticaret Örgütü Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması'na (TRIPS) taraftır ve Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü üyesidir. Ayrıca Avustralya, Malawi, Ruanda, Seyşeller, Tanzania, Uganda, Zambiya ve İngiltere ülkelerinde verilen yargı kararları Kenya mahkemelerinde geçerlidir ve hüküm yaratabilmektedir.

Ülkede fikri ve sınai mülkiyet hakları, Telif Kanunu ve Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında düzenlenmiş olup bu kanunlar marka, patent, endüstriyel tasarım, telif hakları, coğrafi işaret gibi hususları güvence altına almaktadır. Telif haklarıyla ilgili yetkili merci Kenya Copyright

Board (KECOBO) iken, marka, patent ve endüstriyel tasarımlar Sanayi, Ticaret ve Yatırım Bakanlığı altında ihdas edilmiş Kenya Industrial Property Institute tarafından tescillenmektedir.

c. Dağıtım kanalları

Kenya'ya ithal olarak gelen ürünlerin çok büyük bir bölümü Mombasa limanı üzerinden ülkeye giriş yapmakta ve ağırlıklı olarak karayolu aracılığıyla ülke içine dağıtılmaktadır. Yapımı 2016 Aralık ayında tamamlanan 472 kilometrelik Nairobi – Mombasa demiryolu hattı bir diğer önemli lojistik kanaldır. Nairobi ve Naivasha arasındaki 120 kilometrelik hattın inşası ise 2019 yılı Ekim ayında bitirilmiştir.

Kenya'da karayolu taşımacılığında yaşanan öncelikli sorunlardan biri ana güzergâhlardaki altyapı yetersizliğidir. Kenya'da toplam 246.757 kilometrelik yol ağının sadece yaklaşık 21.583 kilometresi asfaltlanmıştır. Bununla birlikte, karayolu altyapısının çevre ülkelere nispeten daha iyi durumda olduğu da ifade edilmektedir. Liman ile diğer merkezler arasında yetersiz altyapı karayolu taşıma sürelerini ve maliyetlerini artırmaktadır. Demiryolu iyi durumda olsa da taşımacılıktaki payının %10'un altında olduğu tahmin edilmektedir. Karayolu taşımacılığında yoğunluk sebebi ile aşırı yükleme ve uzun sürüş saatleri güvenlik sorunlarına yol açabilmektedir.

d. Tüketici tercihleri

Kenya'da nispeten düşük alım gücüne bağlı olarak fiyata duyarlı bir tüketici topluluğu bulunmakta, bunun sonucunda pazarda Çin ve Hindistan menşeli ürünlerin hakimiyeti bulunmaktadır. Ülkede yerleşik çok sayıda Kenya Hintlisi bulunmakta olup Hindistan asıllı Kenyalılar iş hayatında çok etkindir. Son yıllarda birçok Çinli firma da Kenya'ya yerleşmiş, Kenyalı ithalatçılara ürünlerini direkt olarak Kenya pazarında sunmaya başlamıştır. Ancak giderek daha çok sayıda tedarikçi, alımlarında ucuz fiyattan ziyade kaliteyi ön plana almaktadır. Bu durumun ülkemiz menşeli mal ve hizmetlerin gelecekte piyasada daha çok tercih edilmesine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Çin menşeli ürünlerin piyasada fiyat avantajı bulunurken, ABD ve Avrupa ülkeleri menşeli ürünler yüksek kaliteli olarak algılanmaktadır. Kenya pazarında Türkiye menşeli ürünlerin imajı da oldukça iyidir. Son dönemde ise Çin'den yapılan ithalatta navlun maliyetlerinin aşırı yükselmesi nedeniyle ithalatçıların alternatif arayışında oldukları görülmektedir. Piyasada ikinci el ya da yenileştirilmiş ürünler de tercih edilmektedir.

e. Satış teknikleri ve satışı etkileyen faktörler

Kenya'da satışlar büyük oranda konvansiyonel mağazalarda gerçekleşmekte, çevrimiçi alışveriş imkan ve alışkanlığı henüz gelişmektedir. Büyük perakendecilerin alımlarını az sayıda toptancı vasıtasıyla gerçekleştirdiği gözlemlenmektedir. Lojistik kısıtlar ve altyapı yetersizlikleri perakende sektörünü olumsuz olarak etkilemektedir. Nairobi ve Mombasa gibi büyük şehirler dışındaki yerlere ulaşabilmek için iyi bir distribütör ağı kurulmalıdır. Fiyata duyarlı olan pazarda maliyetlerin asgari düzeyde tutulması satışları etkileyecektir. Diğer taraftan, pazarda Türk mallarının imajı oldukça olumludur. Türk malı ve markalarının piyasada görünürlüğünün artırılmasının ve fiyat-kalite dengesine vurgu yapan bir pazarlama stratejisinin satışları olumlu yönde etkileyeceği değerlendirilmektedir.

f. Kamu ihaleleri

Bürokratik mekanizmalardaki karmaşıklık, yerel ilişkilere dayanan bilgi edinme süreçleri ve bu süreçlerin şeffaflıktan uzak olması, kamu ihalelerinde özellikle yeni yabancı aktörler için dezavantajlı bir ortam oluşturmaktadır. Diğer taraftan, yerel firmaların yeterince rekabetçi

olamayışı, ülkede yabancı firmaları kamu ihalelerinde öne çıkarmaktadır. Ülkede ya da çevre ülkelerde proje üstlenmiş olan ya da ülkede yerleşik bir ofisi bulunan firmaların kamu ihalelerinde daha avantajlı konumda oldukları da gözlemlenmektedir.

Finansmana erişim konusunda sorun yaşamayan firmalar ihalelerde öne çıkabilmektedir. Kenya'da son dönemde dış borç yükünün hızlı artışı, hükümeti inşaat ve büyük altyapı projelerinde PPP modeline yönlendirmektedir. Bu sektörlerde proje üstlenen yabancı müteahhitler, Kenya'da üstlendiği müteahhitlik projelerinin toplam bedelinin en az %30'u için yerli taşeron kullanmak zorundadırlar.

Buna ek olarak, kamu projelerinde bazı ihalelerin sadece yerel firmalara verildiği, söz konusu yerel firmaların özellikle teknik yeterlilik açısından eksiklerini giderecek yabancı firmalarla işbirliği arayışında oldukları görülmektedir.

Ancak son dönemlerde Kamu idarelerinin, projeleri üstlenen firmalara yaptıkları ödemelerde ciddi aksamalar yaşandığı gözlemlenmektedir.

Kamu ihalelerine ilişkin duyurular (www.tenders.go.ke) internet adresi üzerinden takip edilebilmektedir.

g. Doğu Afrika Topluluğu (EAC)

Doğu Afrika Topluluğu (East African Community - EAC) Burundi, Kenya, Ruanda, Tanzanya, Uganda, Güney Sudan, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Somali'den oluşmaktadır. Yönetim merkezi Tanzanya'nın Arusha şehridir. Kenya'nın üyeliği, 300 milyon nüfuslu ve 300 milyar dolarlık GSYİH'li tek bir pazarın parçası olmak anlamına gelmektedir.

EAC pazarının bir üyesi olarak, bir EAC ülkesinde

üretilen ve başka bir ülkede satılan tüm mallar, üye ülkeler arasında hiçbir gümrük tarifesi olmaması nedeniyle yerel olarak üretilmiş gibi muamele görür. Ticaretin önündeki tarife dışı engeller de kaldırılmıştır. Aynı üye ülkeler,

hammadelerin üretimini ve işlenmesini teşvik etmek amacıyla EAC'ye giren mallar için ortak bir gümrük tarifesi uygulamaktadır. Bu program kapsamında, hammaddeler gümrük vergisiz, ara mallar yüzde 10 ve mamul mallar yüzde 25 vergilendirilmektedir.

Doğu Afrika Birliği nezdinde uygulanan gümrük vergilerini gösteren (EAC Common External Tariff) güncel tam listeye <https://kra.go.ke/images/publications/EAC-CET-2022-VERSION-30TH-JUNE-Fn.pdf> linkinden ulaşılabilir.

Değerlendirilen gelecek adımlar arasında bir parasal birlik ve bir siyasi federasyon yer almaktadır.

h. Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA)

COMESA (Common Market for Eastern and Southern Africa), 800 milyar dolarlık milli hasılası, 320 milyar dolarlık küresel dış ticareti, 12 milyon km² yüzölçümü, 600 milyona yaklaşan nüfusu kapsayan 21 üye devleti ile Afrika'nın neredeyse üçte ikisine sirayet eden ortak pazar yeri oluşturmaktadır. Bölge menşeli mallar için nicel ve tarife dışı engellerin nihai olarak kaldırılması ile yakın gelecekte bir gümrük birliği planlanmaktadır. Ortak dış tarifeler de öngörülmektedir. Hem COMESA'ya hem de EAC tek pazarına üye olan bazı ülkelerin getirdiği teknik ve yasal zorluklar göz önüne alındığında, COMESA birliğinin koşullarının EAC'nin koşullarıyla uyumlu hale getirilmesi muhtemeldir.

Üye ülkeleri şunlardır: Burundi, Komorlar, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Cibuti, Mısır, Eritre, Etiyopya, Kenya, Libya, Madagaskar, Malavi, Mauritius, Ruanda, Seyşeller, Somali, Sudan, Svaziland, Tunus, Uganda, Zambiya,

Zimbabve.

COMESA'nın tarihi, Aralık 1994'te, 1981'in ilk günlerinden beri var olan eski Tercihli Ticaret Bölgesi'nin yerini almak üzere kurulduğu zaman başlamıştır. Doğal ve beşeri kaynaklarını tüm halklarının iyiliği için geliştirmede işbirliği yapmayı kabul eden ve bu nedenle, öncelikleri arasında bölgede barış ve güvenliğin teşvik edilmesini zorunlu olarak içeren geniş kapsamlı hedeflere sahip olan devletler tarafından kurulmuştur. Bununla birlikte, COMESA'nın ekonomik geçmişi nedeniyle asıl odak noktası, tek tek devletlerin karşılaştığı bazı engellerin üstesinden gelebilecek kapasitede büyük bir ekonomik ve ticari birimin oluşturulmasıdır.

Buna ek olarak Gümrük Birliği'ne hazırlık olarak Mısır, Kahire'de düzenlenen Onbirinci Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda, Birliğin kurulmasından önce uygulanması gerekli olan program ve faaliyetleri ana hatlarıyla belirleyen bir Yol Haritası kabul edilmiştir.

i. Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS)

1971'de UNCTAD himayesi altında kurulan Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (Generalized System of Preferences - GSP), en az gelişmiş ülkeler ve gelişme yolundaki ülkeler için elverişli bir ticaret ortamı yaratılmasına yıllar içinde katkıda bulunmuştur. Şu 15 ülke/birlik GTS tercihlerini uygulamaktadır: Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Avustralya, Belarus, Birleşik Krallık, Ermenistan, İsviçre, İzlanda, Japonya, Kanada, Kazakistan, Norveç, Rusya Federasyonu, Türkiye, Yeni Zelanda.

Türkiye de GTS uygulayan ülkeler arasında olup, 2024 yılı İthalat Rejim Kararı Ek-1 GTS'den Yararlanacak Ülkeler Listesi gereği Kenya, Gelişmekte Yolundaki Ülkeler arasında sayılmış olup Kenya'dan Türkiye'ye yapılacak olan ithalatlarda indirimli veya sıfır gümrük vergisi oranları söz konusu olabilmektedir.

j. Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası (Amerika Birleşik Devletleri)

Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası (African Growth and Opportunity Act) kapsamında, Sahra altı Afrika ülkeleri, Genelleştirilmiş tercihler sisteminin dışında bırakılan 1.800 ek ürün yelpazesi için Sahra Altı Afrika ülkeleri menşeli olmak kaydıyla Amerika Birleşik Devletleri'ne gümrük vergisiz erişimden yararlanmaktadır. Kenya da bu yasa kapsamında yer alan ülkelerdendir.

k. Enerji sektörü

Kenya'nın enerji sektörü son yirmi yılda istikrarlı bir büyüme yaşamıştır. Dahası, Kenya, dünyadaki en düşük maliyetli jeotermal enerji geliştiricilerinden biri olarak kayıtlara geçtiği gibi, önemli yenilenebilir kaynaklara sahiptir. Kenya ayrıca, 2013'te %32 olan elektriğe erişimi iki kattan fazla artırarak 2022'de hanelerin %75'ine çıkararak elektriğe erişimi hızlı bir şekilde artırmayı başarmıştır. Kentsel alanlar için elektriğe erişim oranı %100 iken, kırsal kesimde %65'tir.

Elektrik üretimi:

Kenya'nın 2021 itibariyle kurulu elektrik kapasitesi, 2014'teki 1.800 MW'tan önemli bir artışla 2.990 MW olarak gerçekleşmiştir. Ancak nüfusu 50 milyonun üzerinde olan bir ülke için hala düşüktür. Kenya Hükümeti; jeotermal, rüzgâr, güneş gibi daha ucuz yenilenebilir enerji kaynaklarını oyuna dahil ederek ve bu kombinasyona doğal gaz ekleyerek daha pahalı olan petrol türevi yakıtlardan vazgeçerek elektrik talebini ve arzını artıracak ve elektrik maliyetini düşürecek çabaları sürdürmektedir. Büyük kısmı jeotermal, doğal gaz (ithal), rüzgâr ve güneşten gelen üretimin 2030 yılına kadar 5.000 MW'a ulaşması beklenmektedir. Sektör, özellikle jeotermal, güneş ve rüzgâr gibi yenilenebilir kaynaklarda ticaret ve yatırım için fırsatlar sunmaktadır.

Kenya'nın kurulu kapasitesinin yaklaşık üçte biri, küçük ölçekli hidro santraller, jeotermal, biyoyakıt, rüzgâr, güneş ve akaryakıt santralleri dahil olmak üzere çeşitli tesislerdeki Bağımsız Enerji Üreticilerine (IPP) aittir ve bunlar tarafından işletilmektedir. Kalan kapasite, %70'i devlete ait olan Kenya Elektrik Üretim Şirketi'ne (KenGen) aittir ve bu şirket tarafından işletilmektedir.

Yenilenebilir kaynaklar:

Kenya'nın elektriğinin %80'den fazlası yenilenebilir/temiz enerji kaynaklarından üretilir. Bunlardan jeotermal, tahmini 10.000 MW potansiyeliyle en önemli kaynak olmaya devam etmektedir, ancak mevcut 863 MW'tan az kurulu kapasitesi ile nispeten çoğunluğu kullanılmamış durumdadır. Buna rağmen, Kenya dünyanın en büyük sekizinci jeotermal üreticisidir ve en büyük tek jeotermal enerji santrali olan 280 MW Olkaria IV tesisine ev sahipliği yapmaktadır. Üretimin çoğu, sektörde faaliyet gösteren tek bir IPP ile hükümet tarafından gerçekleştirilmekte olup, 140 MW üreten ABD'li Ormat firması ve geri kalanı KenGen tarafından üretilmektedir. Jeotermal üretimdeki hükümet çabaları, şu anda hem kamu hem de özel sektör tarafından 1.100 MW'ın üzerinde kapasite gerçekleştirilmesi üzerinde çalışılmaktadır.

Rüzgâr enerjisi bir başka önemli büyüme alanıdır. Kenya'nın 3.000 MW rüzgâr enerjisi potansiyeline sahip olduğu tahmin edilmektedir. Turkana Gölü Rüzgâr Enerjisi Santrali, şebekeye 310 MW tedarik eden Afrika'daki en büyük rüzgâr enerjisi üretim tesisidir. Ayrıca GE Energy, 2021'in sonlarında devreye alınan (ve US International Development Finance Corporation tarafından finanse edilen) Kipeto rüzgâr enerjisi santralindeki 100 MW'lık projenin teknoloji tedarikçisidir.

Güneş enerjisi:

Kenya, yıl boyunca mevcut olan yüksek güneş alma seviyesi göz önüne alındığında, güneş enerjisi için yüksek bir potansiyele sahiptir. Kenya, 2021'de şebekeye 120 MW güneş enerjisi ekleyerek toplam üretimi 172 MW'a çıkarmıştır. 2023'ten itibaren devreye girmesi öngörülen, farklı aşamalarda olan çeşitli başka güneş enerjisi projeleri de vardır. Enerji maliyetlerini düşürmek için dizel istasyonlarını güneş enerjisi hibritlerine dönüştürme planları da yapılmaktadır.

Elektrik iletimi:

Kenya, eskiyen iletim ve dağıtım ağları nedeniyle üretilen güçte yaklaşık %16 kayıp yaşamaktadır. Kenya Elektrik İletim Şirketi (KETRACO), bu sorunu çözmek için 4.500 kilometrelik yeni enerji hatları inşa ederek iletim ağını iki katından fazla artırmaktadır. KETRACO, bu hatların ötesinde, şebekeyi genişletmek ve güçlendirmek için 4.200 kilometre daha hat planlamaktadır.

Elektrik dağıtımı:

Kenya Power (KP) şu anda Kenya'daki tek dağıtım şirkettir ve Kenya'nın birbirine bağlı şebekelerinin yanı sıra ülkenin kuzey bölgelerinde birkaç şebeke dışı istasyonu işletmektedir. Etkileyici bir şekilde KP, Kenya'daki erişimi 2013'te hanelerin %26'sından 2018'de %77'ye ikiye katlayarak küresel olarak sınıfının en iyisi kriterlerini karşılamıştır.

Petrol ve gaz:

Kenya, gelişen Doğu Afrika petrol ve gaz pazarında giderek daha umut verici bir oyuncu olmaya adaydır. Birleşik Krallıktan Tullow Oil tarafından 2012'den beri açıklanan çok sayıda kara keşfi, arama ve üretim şirketlerinin ülkenin potansiyeli konusunda iyimser olmasına yol açmıştır. Tullow, mevcut ham petrol geri kazanılabilir rezervlerinin yaklaşık 750 milyon varil olduğunu tahmin etmektedir.

Mevcut enerji bileşenleri:

Kenya'nın enerji sepeti ağırlıklı olarak jeotermal, hidro, rüzgâr ve güneş enerjisi ile 2021 üretiminin kabaca %81'ini oluşturan yeşil enerjiden oluşmaktadır.

Enerji sektöründe önemli kurumlar: Kenya elektrik sektörünün yönetilmesi ve düzenlenmesinde yer alan kilit kamu sektörü kurumları:

- Ministry of Energy and Petroleum,
- Energy and Petroleum Regulatory Authority (EPRA),
- KP (Tek yetkili elektrik dağıtıcısı),
- Kenya Electricity Generation Company (KenGen),
- Geothermal Development Company,
- Kenya Electricity Transmission Company (KETRACO),
- Rural Electrification and Renewable Energy Corporation.

I. Turizm sektörü

Kenya, safari turları ve deniz turizmini de içine alan, otel ağları ile çevrili doğal cazibe merkezleri sunmaktadır. Milli parkları, doğal koruma alanları, biyosfer rezervleri, arkeolojik sit alanları ve inci kumsallarıyla Kenya, doğal bir turizm cennetidir. Kenya'daki en popüler turistik yerler vahşi yaşam alanları ve plajlarıdır.

Ancak, bu kaynakların çoğu büyük ölçüde kullanılmamaktadır. Kenya 2022 yılında yaklaşık 2 milyon ziyaretçi almış olmasına rağmen, 6 milyona yaklaşan turist sayısı Güney Afrika'nın çok gerisindedir.

Kenya ayrıca büyüyen spor ve macera turizmi pazarından da yararlanmayı düşünmektedir. Akarsu rafting, av balıkçılığı ve rüzgâr sörfü gibi diğer aktiviteler ile beraber doğa yürüyüşleri pazarlanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca ülkede şu anda 45 adet olan golf sahalarının sayısı da artırılmak istenmektedir.

Tüm bu faaliyetler aynı zamanda konaklama ihtiyacının sağlanmasını da gerektirmektedir. 2022 yılında 23 bin civarında otel yatak kapasitesi ile 700 milyon dolarlık gelir elde eden Kenya, turizm açısından büyük fırsatlara sahip olmasına rağmen, zaman zaman güvenlik kaygıları nedeniyle yeterli gelişimi sağlayamamaktadır. Komşu Somali'deki terör örgütü faaliyetlerinin etkileri sınıra yakın yerlerde daha çok hissedilmektedir.

Turizmde yatırım fırsatlarına özetle bakılacak olursa; Tatil Kentlerinin Gelişimi, Uluslararası Otel Zincirlerinin İnşası, Konferans Tesislerine Yatırım, Eğlence Tesisleri – Eğlence Parkları, Kulüpler ve Özel Restoranlar, Golf Kulüplerinin İnşası, Kisumu'da Viktoria gölü manzaralı tesis inşaatı, Su sporları sayılabilir.

m. Sağlık ve tıbbi cihazlar sektörü

Bu sektör Kenya piyasasında en iyi potansiyel endüstri sektörü gibi gözükmektedir. Fitch Solutions'a göre Kenya'nın tıbbi cihaz pazarı, yerel para birimi bazında %8,9 ve ABD doları bazında %8,2'lik beş yıllık bileşik yıllık büyüme oranı ile büyüyecek olup bu pazarın 2026'da 197,9 milyon dolara ve yüksek tek haneli rakamlar ile yükselmesi beklenmektedir. Bu haliyle Kenya, Fitch ve Dünya Bankası raporlarına göre tıbbi cihazlar için gelecek vaat eden bir pazar ve Sahra Altı Afrika bölgesinde en hızlı büyüyen pazarlardan biri olarak derecelendirilmektedir.

Tıbbi cihaz sektörü, sınırlı üretim altyapısı ve teknik kapasitenin yanı sıra hammaddeye erişim eksikliği nedeniyle sınırlı yerli üretim ile büyük ölçüde ithalata bağımlıdır. Aşağıdaki tablodan görüleceği üzere sağlık sektörü ile alakalı olabilecek tarifelerde 2022 yılında 153 milyon dolarlık bir ithalatı varken, Türkiye yalnızca 1 milyon dolar ihracat ile ancak % 0,68'lik pay alabilmiştir. Çin, ABD ve Hindistan'ın ilk üç sıralaması göze çarpmaktadır.

Tablo: 2022 yılı Kenya'nın sağlık sektörü ve medikal cihazlar ithalatı / Bin USD

İhracatçı	3005	3006	901190	901180	9013	9018	9019	9020	9021	9022	TOPLAM	% Pay
Dünya	12706	29795	59	1029	1765	68958	6657	904	7943	23264	153080	100,00%
Çin	7334	4492	14	249	93	16576	1932	135	1250	5728	37803	24,69%
ABD	530	1803			1223	5260	489	329	2075	9524	21233	13,87%
Hindistan	749	3037	5	119		6703	484	5	1170	810	13082	8,55%
Almanya	360	966	16	250	230	4973	424	108	615	1160	9102	5,95%
Fransa	1047					4211	559	184	57	1604	7662	5,01%
İsviçre	821	636				4487			551	341	6836	4,47%
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Türkiye	35	301				418	126		158	5	1043	0,68%

*Sektör ile en alakalı olabilecek 3005, 3006, 901190, 901180, 9013, 9018, 9019, 9020, 9021 ve 9022 tarifeleri baz alınmıştır.

Kenya'nın sağlık hizmetlerinin yaklaşık %70'i, Sağlık Bakanlığı ve diğer kamu idareleri tarafından finanse edilen kuruluşlar aracılığıyla kamu sektörü tarafından sağlanmaktadır. Sağlık hizmetleri, özel şirketler, STK'lar ve inanç temelli kuruluşlar tarafından işletilen hastaneler ve kliniklerle desteklenmektedir. Acil ambulans hizmetleri ve afet yardım yönetimi Kenya Kızılhaç tarafından sağlanmaktadır.

Kenya, çoğu gelişmekte olan ülke gibi, bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıklardan ağır bir şekilde etkilenmektedir. Ülke, bulaşıcı olmayan hastalıkların (BOH) yaygınlığının en yüksek olduğu Sahra altı Afrika ülkelerinden biridir. Solunum yolu hastalıkları, halk sağlığı tesislerinde bildirilen ayakta tedavi gören hastalık vakalarının önde gelen nedeni olmaya devam etmektedir. Kenya Tıbbi Araştırma Enstitüsü'ne (KEMRI) göre, kanserler, diyabet ve diğerleri gibi BOH'lar toplam ölümlerin %27'sini ve toplam hastane başvurularının %50'sinden fazlasını oluşturmaktadır.

Hem tıbbi ekipman hem de ilaçlar için kamu alımları, bir devlet şirketi ve Sağlık Bakanlığı için bir tedarikçi niteliğinde olan Kenya Tıbbi Malzeme Kurumu (KEMSA) tarafından yapılır. Tüm kamu ihaleleri KEMSA web sitesinde ilan edilir ve Kamu İhale Yasasına uygun olmalıdır.

Yasal altyapı:

Sağlık Bakanlığı, Kenya'da sağlık politikası belirleyen esas devlet kurumudur. Sağlık Bakanlığı Tıbbi Hizmetler Departmanına bağlı bir kurum olan Pharmacy and Poisons Board (PPB), tıbbi cihazların tescili için denetleyici ve düzenleyici kurumdur.

Kenya, tüm tıbbi cihazları, gıda takviyelerini, tıbbi kozmetik ürünleri, bitkisel ürünleri ve diğer sağlık ürünlerini (ki bunlar tıbbi cihaz kategorisine girmeyen, tıbbi ürün veya gıda takviyesi olmayan ürünlerdir) ihracat öncesi uygunluk doğrulama programına (Pre-export verification of conformity program - PVoC) dahil etmiştir. Kenya Standartlar Bürosu (KEBS) ve PPB, halkı yerel kalite standartlarına ve teknik düzenlemelere uymayan ürünlere karşı korumak için ithalat gerekliliklerini yayımlamaktadır. İthal tıbbi cihazlara yönelik bu düzenlemeler, ithalatçılar için uygunluğu artırmakta ve Kenya tıbbi cihaz pazarındaki standartları iyileştirmektedir. Bu ürünlerin ithalatçılarından, PPB'den ithalat lisans izinlerine başvurmadan önce, sınırda gümrük işlemleri için bir uygunluk sertifikası (certificate of conformity - CoC) talep edilmektedir.

n. Bilgi işlem teknolojileri

Kenya, geniş bant bağlantısı, genel bilgi işlem altyapısı, katma değerli hizmetler, mobil para ve mobil bankacılık ve FinTech hizmetlerinde lider olan Doğu Afrika'nın bölgesel bilgi işlem teknoloji merkezidir. Ülkenin BİT sektörü, bilgi teknolojileri özellikli hizmetler aracılığıyla ülkenin milli gelirine katkı sağlamaktadır. İnternet erişimi ekonomik büyümeyi teşvik etmeye devam etmektedir.

Nisan 2022'de hükümet, küresel teknolojik gelişmelere uyum sağlamak ve Kenya'nın dijital ekonomisinin yükselişini artırmak için on yıllık Dijital Masterplan 2022-2032'yi başlatmıştır. Ayrıca 2022/2023 Mali Yılı için ulusal bütçe tahsislerinde, hükümetin BİT girişimleri için 132 milyon dolar ayırdığı görülmüştür. Bu tahsisatlar içerisinde, çeşitli bölgelere fiber optik kablo kurulumu, mevcut ağların iyileştirilmesi ve genişletilmesi, ayrıca okullarda dijital okuryazarlık programı gibi faaliyetler yer almaktadır.

Ülkenin Ulusal Geniş Bant Stratejisi 2018 –2023, ülkedeki tüm vatandaşlara kaliteli geniş bant hizmetleri sağlayarak Kenya'yı bilgiye dayalı bir ekonomiye dönüştürmeyi hedeflemektedir. Şu anda Kenya'ya ulaşan dört deniz altı fiber optik kablo sistemi bulunmaktadır: SEACOM, TEAMS, EASSY ve LION2, bunlar ülkedeki hızlı sabit internet yayılımının temel itici güçleridir. Strateji 2023, ülkenin en ücra köşesindeki bir kullanıcının hızlı, güvenli ve uygun fiyatlı bir internet bağlantısı üzerinden iletişim kurabileceği, işlem yapabileceği ve etkileşimde bulunabileceği yapı kurmayı hedeflemektedir.

Ülkenin telekomünikasyon sektörü, 3G ve 4G LTE kapsamının yüksek yayılımı ile son on yılda çift haneli büyüme kaydetmiştir. Safaricom ve Airtel şirketleri, 2021'de 5G teknolojisini test etmiş, ancak yüksek altyapı maliyeti ve yetersiz tüketici talebi nedeniyle 5G alımının yavaş olması beklenmektedir.

Ağustos 2020'de Bilgi İşlem Teknolojileri Bakanlığı, yabancı şirketlerin %30 yerel hisseye sahip olmasını gerektiren yeni bir politika yayınlamıştır. Yeni yasa ayrıca, savunma ve güvenlik gibi sektörler de dahil olmak üzere, tüm devlet BİT satın alma süreçlerinde, ihalelerin verilmesinde yerel BİT şirketlerine öncelik verileceğini belirtmektedir.

Bilişim sektöründe gelecek vaat eden sektörlerle baktığımızda ise:

Eğitimde bilişim:

Genel olarak Digi-School olarak anılan Dijital Okuryazarlık Programı (Digital Literacy Program - DLP), Kenya hükümetinin her öğrencinin günümüzün dijital dünyasına hazırlanmasını sağlama vizyonundan doğan bir programdır. Program, ilkökul çocuklarına öğrenimlerinde dijital teknoloji ve iletişim kanallarının kullanımını tanıtmaktadır. DLP, Kenya'daki tüm devlet ilkokullarındaki öğrencileri hedeflemektedir ve 24.000'den fazla ilkokulu kapsayacaktır. Eğitimde Geniş Bant Bağlantı projesi, ülkenin orta öğretim okulları ve yüksek öğretim kurumları için internet bağlantısı sağlamaya yönelik bir başka bütünsel, çok yönlü ve ulusal yaklaşımdır.

Sağlıkta bilişim:

Kenya hükümetinin e-Sağlık stratejisini uygulamaya koyması ile ivme kazanmıştır. Sağlık Bakanlığı'nın uygulamaya koyduğu e-Sağlık stratejisi (2016-2030); sağlık bilgi sistemleri, vatandaş sağlık kayıt ve takip sistemleri, kritik ilaç ve testlerin lojistiği ve nakliyesi için sağlık sistemleri çözümlerinde gelişmeler hedeflemektedir. Özel hastanelerin yanı sıra kamu sağlık tesisleri tarafından temassız izleme uygulamaları, hasta izleme uygulamaları tasarlanmaktadır.

Siber güvenlik:

Kenya'nın Dijital Master Planı 2022-2032, siber güvenliği önemli bir unsur olarak özetlemektedir. Hükümet, yeni dijital master planı kapsamında bir Siber Güvenlik Operasyon Merkezi (Gov-Soc) ve bölgesel Siber güvenlik mükemmeliyet merkezi kurmayı hedeflemektedir. Gazete haberlerine göre Kenya'nın resmi sitelerine yapılan siber saldırılar son yıllarda ciddi artış göstermiş olup siber güvenlik hizmetlerine olan ihtiyaç Türk şirketleri için bir fırsat olarak görünmektedir.

Bilgi İşlem Sektöründeki Kilit Devlet Kurumları ise:

- Ministry of Information and Communications (MoICT)
- Communications Authority of Kenya (CA), Telekomünikasyon, Posta ve Radyo İletişim Hizmetlerini düzenlemekten sorumlu iletişim sektörü için düzenleyici bir kurumdur.
- Information Communication Technology Authority (ICTA), Kenya'nın tüm bilgi işlem işlevini yönetmek, piyasayı rasyonalize etmek ve düzene sokmakla görevlidir.
- National Communications Secretariat (NCS) devlete bilgi işlem politikalarında tavsiye vermekle sorumludur.
- Kenya Broadcasting Corporation (KBC), radyo ve televizyon aracılığıyla halkı bilgilendirmek, eğitmek ve eğlendirmek için kamu yayın hizmetlerinden sorumludur.
- Kenya Music Copyright Society, Kenya'daki Müzik cemiyetini çalışmalarından elde ettikleri kazancı artırarak desteklemekten sorumludur.

o. Altyapı ve inşaat sektörü

Kenya'daki inşaat endüstrisi başlıca iki temel altyapı sektörü tarafından yönlendirilmektedir: ulaşım ve bina/konut. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, karayolları, havacılık, denizcilik, demiryolu, konut ve kentsel gelişim ile ilgili politika girişimlerinden ve eylemlerden sorumludur.

Kenya Ekonomik Araştırması 2022'ye göre Kenya inşaat sektörü, 2020'deki %10,1'den düşüőle 2021'de yalnızca %6,6 büyümüőtür. Sektörün COVID-19 pandemisinin etkilerinden kurtulmasıyla birlikte yakın vadede %6'lık büyüme oranını sürdürmesi beklenmektedir. Bu büyüme, 2022 ve sonrasında yollar, limanlar ve havaalanlarındaki büyük altyapı projeleri tarafından yönlendirilecektir. Bütçe kısıtları nedeniyle hükümet, Kamu-Özel Ortaklığı (PPP) yöntemiyle daha fazla altyapı projesi gerçekleştirmeyi ummaktadır.

2018'de Kenya Hükümeti, uygun fiyatlı konut, evrensel sağlık hizmetleri, büyüyen üretim ve gıda güvenliği ile ilgili sorunları ele almayı amaçlayan "Dört Büyük" adlı iddialı bir kalkınma gündemini duyurmuőtur. 2022 Ağustos ayında yapılan devlet başkanlığı seçimiyle yeni bir hükümet iktidara gelmiő, uygun fiyatlı konut projeleri ve diğer altyapı projeleri gündemde kalmaya devam etmiştir. Türk firmaları, karayolu ve demiryolu inşaatı sektörlerinde fırsatlara sahiptir ve ayrıca yerel firmalarla ortaklaőa mühendislik tasarımı, danışmanlık ve denetim hizmetleri sunabilir.

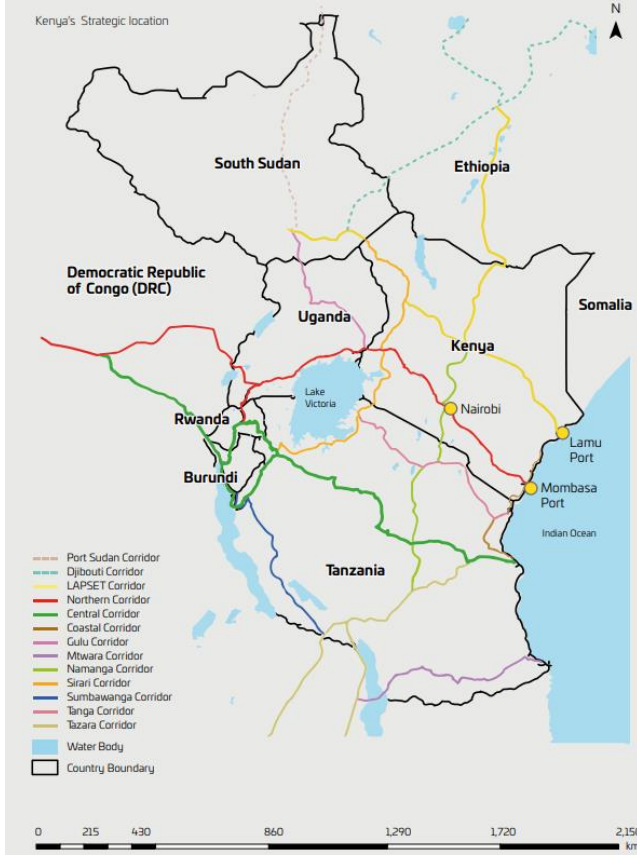
Ulaşım altyapısı

Kenya, komőularınınkinden üstün olmayı sürdüren kapsamlı ancak düzensiz bir altyapıya sahiptir. Nairobi, doğu ve orta Afrika'nın ulaşım merkezidir ve Kahire ile Johannesburg arasındaki en büyük őehirdir. Mombasa Limanı, bölgedeki en önemli derin su limanıdır ve ekipman, verimsizlik ve yolsuzluktaki kalıcı eksikliklere rağmen bir düzineden fazla ülkenin nakliye ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu eksiklikleri gidermek için Mombasa Limanı'nda büyük bir genişleme ve iyileştirme çalıőmaları yapılmaktadır.

Dünya Bankası'na göre Kenya'nın mevcut altyapı açığıı kapatmak için önümüzdeki on yılda 4 milyar dolar yatırım yapması gerekmektedir. Bununla birlikte, ulaşım altyapısı sektörü, hükümetin borç yükünü hafifletmek için Kamu-Özel İşbirliği (Public-Private Partnership) PPP'ler yoluyla ek özel sektör katılımını gerektirmektedir. Hazine, yatırımcıları teşvik etmek için PPP İdaresi aracılığıyla PPP'leri yöneten yasal çerçeveyi güçlendirmiő ve PPP'ler olarak uygulanmak üzere çeşitli altyapı projeleri belirlemiőtir. Projelerin bir listesi PPP Unit web sitesinde mevcuttur (<http://portal.pppunit.go.ke/>)

Yol altyapısı

Kenya'nın hem sınıflandırılmıő hem de sınıflandırılmamıő toplam 246.757 kilometrelik yol ağının sadece yaklaşık 21.583 kilometresi asfaltlanmıştır. Kenya Hükümetinin 2030 Yol Ağı Genişleme Programı çerçevesinde, ulusal ve bölgesel karayolları ağının iyileştirilmesi yoluyla yerel ve bölgesel ticaretin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Hedef, 3.825 km'si ulusal ana yol ve 1.675 km'si şehir içi yol olmak üzere yaklaşık 5.500 km'lik yolun inşası ve iyileştirilmesidir.

PPP düzenlemeleri Yap İşlet Devret, Tasarla Yap İşlet, Tasarla ve Yap şeklinde, Nairobi çevre yollarında ve Mombasa-Nairobi-Malaba, Mau-Summit-Kisumu-Busia ve Nairobi-Thika otoyolu bölümleri de dahil olmak üzere diğer ana yollarda yol inşaatı ve/veya bakımı için kullanılacaktır.

Yukarıdaki hedeflere ulaşmak için aşağıdaki öncü programlar/projeler uygulanacaktır:

- Northern Corridor Transport Improvement Project (NCTIP);
- East Africa Road Network Project (EARNP);
- Kenya Transport Sector Support Project;
- Rehabilitate and Upgrade Eldoret-Kitale-Lodwar-Nadapal (600km): Bu proje, Kenya ve Güney Sudan arasında ulaşımı ve ticareti iyileştirmek için düşünülmektedir.
- Büyükşehirlerde mevcut yolların geliştirilmesi ve iyileştirilmesi, bu sayede

trafik sıkışıklığının da azaltılması projeleri.

Havaalanı altyapısı

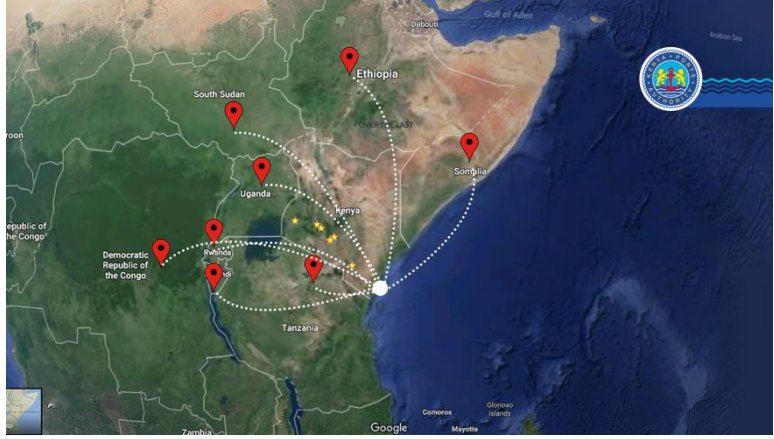
Kenya'nın Nairobi, Mombasa, Eldoret ve Kisumu'da uluslararası havaalanları ve Nairobi, Malindi, Lamu, Wajir, Isiolo ve Lokichogio'da (Turkana) iç havaalanları ve dokuz adet daha küçük çapta uçak pisti olan bir hava ulaşım ağına sahiptir. Tüm kamu havalimanı tesisleri Kenya Havacılık Otoritesi (KAA) tarafından yönetilmektedir. Havacılık endüstrisi, endüstrinin durma noktasına geldiği COVID-19 salgını sırasında büyük bir darbe almış olup seyahat kısıtlamaları kaldırıldıkça ve dünya çapında seyahat ve turizm yeniden başladıkça sektör toparlanmaya başlamıştır.

Kenya Havacılık Otoritesinin 2022 yılı rakamlarına bakıldığında 8,8 milyon yolcu, 380 milyon kilo kargo, 259 bin uçak hizmeti verildiği görülmektedir.

Hali hazırda Jomo Kenyatta Uluslararası Havalimanı'nda (JKIA) devam eden bir modernizasyon programı, modern terminallerin inşasını, ulusal bir havalimanı master planını, tüm büyük havalimanlarına entegre güvenlik sistemlerinin kurulumunu, iletişim ekipmanlarının kurulumunu ve kurumsal kapasite geliştirmeyi içerecektir. JKIA, doğu ve orta Afrika'daki en işlek havalimanıdır ve kıtadaki en yoğun yedinci havalimanıdır. Aslen 1970'lerde yılda 2,5 milyon yolcuya hizmet verecek şekilde inşa edilen havalimanında devam eden modernizasyon ve genişleme programı yapılırken, havalimanının kapasitesi 7,5 milyona çıkmıştır. Mevcut projeler, kapasiteyi 2030 yılına kadar 20 milyon yolcuya çıkarmayı hedeflemektedir.

Deniz altyapısı

Kenya'nın Mombasa'daki tek limanı, hem Kenya'ya hem de Uganda, Ruanda, Güney Sudan, Tanzanya, Burundi ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi komşu ülkelere hizmet veren Doğu Afrika'nın en büyük ve Afrika'nın en büyük ikinci limanıdır. Kenya Limanlar Otoritesi (KPA), Kenya'nın kıyı şeridi boyunca planlanan limanları korumak, işletmek ve düzenlemekle görevli devlet kurumudur. Mombasa Limanı, ikinci bir konteyner terminali, üç ek rıhtım, iki gemiden kıyıya vinç ve dört lastik tekerlekli portal vincinin inşasını içeren Mombasa Limanı Geliştirme Projesinin (MPDP) 1. Aşamasını yakın zamanda tamamlamıştır. Proje, Japon Hükümeti tarafından 217 milyon \$ maliyetle finanse edilmiştir.

Lamu Limanı - Güney Sudan - Etiyopya - Ulaşım (LAPSSET) koridoru altında kuzey Kenya'daki Lamu Limanı'nın inşaatı, Doğu Afrika'nın en büyük ve en iddialı altyapı projesidir. Tamamlandığında, 5 milyar dolarlık proje 32 rıhtımdan oluşacaktır. İlk aşama, tarama ve ıslah, üç rıhtım ve avlu, bir geçit ve yol, binalar ve kamu hizmetlerini içermektedir ve 700 milyon dolarlık bir maliyetle Çin tarafından finanse edilmiştir. 1. rıhtım tamamlanmış olup, 2. ve 3. rıhtım ise %70 oranında tamamlanmıştır. Kenya, kalan 29 rıhtımı özel sektör tarafından finanse edilen bir PPP modeli kullanarak geliştirmeyi planlamaktadır.

Demiryolu altyapısı

Kenya'nın toplam demiryolu ağı, Mombasa'dan Naivasha'ya kadar 2.778 kilometrelik dar hatlı demiryoluna ve Çin tarafından finanse edilen 545 kilometrelik standart hatlı raya sahiptir ve bir devlet şirketi olan Kenya Railways Corporation (KRC) tarafından yönetilmektedir.

Kenya, şehir merkezi iş bölgelerinin içinde yeni bir demiryolu merkezi olan Nairobi Railway City geliştirmek için Birleşik Krallık ile ortaklık kurmuştur. İngiliz firması Atkin Global, Nairobi demiryolu transit merkezine ev sahipliği yapacak 425 dönümlük bir alana ticari ve konut yapılarını kuracak modern, sekiz platformlu bir merkez tren istasyonu ve bir kamusal alan tasarlama ihalesini kazanmıştır. Demiryolu altyapısı projede aslan payını alacaktır. Projenin ilk aşaması Birleşik Krallık hükümeti tarafından finanse edilirken, danışmanlık şirketi KPMG konutlar, ticari binalar ve otoparklar gibi ticari uygulanabilirlik sunan projelere yatırımcı arayışına öncülük etmektedir.

Ticari inşaat

Yatırımcılar Nairobi üzerinden Doğu Afrika'ya girmeye devam ettikçe, Kenya inşaat sektörü büyüyen emlak sektörü, özellikle oteller, ofisler ve perakende geliştirmeler tarafından desteklenmeye devam etmektedir. Pazarda faaliyet gösteren veya yakın zamanda girmeyi

planlayan önde gelen otel markaları arasında New York merkezli otel grubu Carlson Rezidor, Hilton, JW Marriott, Pullman, Best Western, Starwood Hotels and Resorts Worldwide ve İsviçre merkezli Movenpick Hotels and Resorts yer almaktadır. Gelişmeler, yatak kapasitesinin artırılmasına ve artan yerel ve uluslararası iş taleplerini yeterince karşılayacak konferans olanakları sağlamaya odaklanmıştır. Kenya Yatırım Otoritesi'ne göre, 27 küresel otel markası 2023 yılına kadar yeni veya ek tesisler açma planlarını açıklamıştır. Hizmet sektörünün Kenya milli gelirine % 55'lik katkısı göz önüne alındığında gelişmiş turizm altyapısı ile otelcilik sektörünün bu denli büyümesi anlaşılabilir olmaktadır.

Diğer taraftan Kenya, istikrarlı ve güvenli bir ülke sıfatı nedeniyle komşu ülkelerden de sürekli göç almaktadır. Bunun yanında iç göçler ile beraber en çok göç alan şehir Başkent Nairobi'dir. Bu hızlı nüfus büyümesinin doğal sonucu olarak da inşaat sektöründe hareketlilik ve gelişim uzun yıllar devam edecek gibi görünmektedir. Nitekim Birleşmiş Milletlerin yaptığı Dünya Nüfusunda Gelişim Beklentileri (World Population Prospects, 2019) adlı bir çalışmaya göre Kenya'nın nüfusu 2030 yılında 66,4 milyon kişi, 2050 yılında 91,6 milyon kişi ve 2100 yılında 125,4 milyon kişi olacağı öngörülmektedir.

Fırsatlar

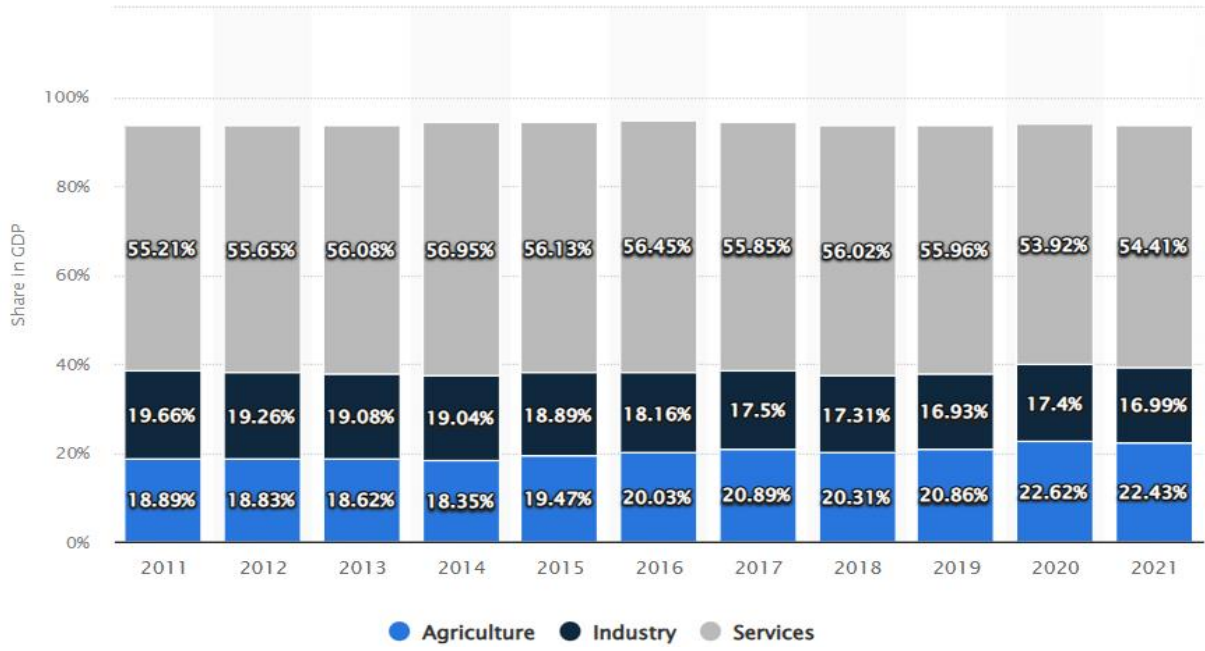
Kenya'nın mevcut yüksek borç yükü göz önüne alındığında, hükümet altyapı projelerini Mühendislik Tedarik ve İnşaat (EPC)+Finans modeli kapsamında veya PPP projeleri olarak uygulamak için giderek daha fazla özel sektöre yönelmektedir. Çeşitli PPP türleri mevcuttur ve Yap, İşlet ve Devret (BOT); İnşa Et, Sahip Ol, İşlet ve Devret (BOOT); veya İyileştir-İşlet-Devret (ROT) içerir. Onaylanmış PPP projelerinin kapsamlı bir listesi PPP Unit web sitesinde (<https://portal.pppunit.go.ke>) mevcuttur. Ayrıca şirketler, Özel Girişimli Yatırım Teklifi (PIIP) modeli kapsamında proje teklif edebilirler.

Türk ihracatçıları için en iyi beklentiler, hafif ve ağır hafriyat ekipmanı, yükleyiciler, paletli araçlar, damperler, ekskavatörler, kompaktörler, greyderler, taş ocağı ekipmanları, düşük maliyetli yol bakım seçenekleri, düşük maliyetli konut inşaat teknolojisi gibi yeni ve kullanılmış inşaat ekipmanlarının tedarikini içerir.

p. Üretim sektörü

Geniş ve sağlam bir yerli üretim temeli, başarılı ekonomik kalkınmanın anahtarıdır; çünkü ekonominin diğer sektörleriyle verimli ve kümülatif bağlantılar oluşturmaya yardımcı olur, teknolojik ilerlemeyi (endüstriyel devrim) yönlendirir ve üretkenlik kazanımları için en güçlü potansiyele sahiptir.

Hükümetin uygulamaya koyduğu Kenya 2030 Vizyonu bildirdesinde, Kenya'yı küresel ölçekte rekabetçi bir bölgesel güç haline dönüştürmek, endüstriyel merkez olmasını sağlamak hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşmak adına; sanayi sektörünün üretkenliğini ve katma değerini artırmak; sanayileşmeyi kolaylaştırmak için diğer sektörlerle bağlantıların artırılması; iş ortamını etkinleştirmek; yüksek katma değer; insan kaynakları becerilerinin geliştirilmesi; doğrudan yabancı yatırım; endüstriyel genişleme için KOBİ'lerin büyümesi; piyasaya ve finansa erişim gibi yapısal sorunlara çözüm aranma yollarına gidilmektedir.

Tablodan görüleceği üzere sanayi sektörünün milli hasılaya katkısı son derece düşüktür. Bu sektör şu anda ağırlıklı olarak tarıma dayalıdır ve tarım sektörü ile ileri ve geri bağlantılar sağlayarak tarımsal üretime değer katmada bir rol oynamaktadır.

Bu açıdan bakıldığında üretim sektörü büyük bir boşluk içerisinde olup, toplumun tüketim yapısı da göz önünde bulundurulduğunda;

- Tekstil ve Konfeksiyon;
- Deri ürünleri;
- Tarımsal işleme ve balık İşleme;
- İnşaat malzemeleri;
- Otomotiv, fabrika ve makineler
- İlaç ve tıbbi ekipman
- Demir ve çelik;
- Elektrik ve elektronik montajı
- Mobilya ve ahşap ürünleri,
- Petrol, madencilik ve gaz sektörlerinde Türk şirketlerimiz için fırsatlar olduğu değerlendirilmektedir.

Ancak ne var ki, Kenya üretim sektörü çeşitli kısıtlar ve zorluklar barındırmaktadır.

- Çeşitlendirme için sınırlı kapasite ve sektöre düşük katma değer üretme;
- İhracat pazarlarında al-sat ürünlerin artan kullanımı;
- Etkin olmayan ticaret kolaylaştırma nedeniyle rekabet gücü eksikliği;
- KOBİ'lere yönelik orta ve uzun vadeli finansman eksikliği;
- Uygun fiyatlı ticaret finansmanının sınırlı olması;
- Sınırlı pazarlık kapasitesi;
- Elektrik, işçilik ve girdilerin yüksek maliyeti;
- Rekabetçi üretim girişimlerinin kurulmasını destekleyecek yeterli ve uygun fiyatlı arazinin bulunmaması;
- Yetersiz maliye politikaları (KDV iadesi, KDV hesaplaması ve ham ve ara maddelerin vergilendirilmesi);
- İhracata dayalı imalat sektörü fırsatları konusunda yetersiz farkındalık;
- Üretim teknolojisi konusunda yetersiz farkındalık;

- Zayıf ve yetersiz beceri kapasitesi;
- KOBİ'lerin sürdürülebilir tedarik konusunda yetersiz kapasiteleri;
- Ticaret kolaylaştırma desteğinin zayıf olması (Standartlar, Gümrük, Lojistik);
- Hedef pazar fırsatları ve pazara erişim gereklilikleri konusunda farkındalık eksikliği;
- Kenya markalarının ihracat tanıtımının ve dış pazarda temsilinin zayıf olması;
- Araştırma geliştirme ve yeniliğın düşük düzeyde benimsenmesi
- Yasadışı malların ve sahte ürünlerin akışı, şeklinde özetlenebilir.

r. Madencilik ve doğal kaynaklar

Jeotermal kaynaklar

Doğu Afrika Rift Sistemi tektonik olarak aktiftir ve bu da onu jeotermal gelişim için güçlü kılmaktadır. Jeotermal üretim (elektrik üretmek için topraktan gelen doğal buharı kullanımı) şu anda Olkaria'da devam etmektedir ve Kenya Vizyon 2030'un önemli bir bileşenidir. Jeotermal enerji temiz ve yenilenebilir bir kaynaktır. Kenya'nın jeotermal kaynağı dünyanın en büyük sekizinci kaynağıdır ve yaklaşık 7.000 ila 10.000 MW olduğu tahmin edilmektedir. Olkaria'nın yanı sıra önemli jeotermal enerji potansiyeli gösteren diğer alanlar arasında Suswa, Longonot, Eburru, Menengai, Arus ve Bogoria, Baringo Gölü bölgesi, Korosi ve Chepchuk ve Paka yer almaktadır.

Japonya'nın Mitsubishi Heavy Industries (MHI) Grubu, 1981 yılında ilk buhar türbinlerini Olkaria enerji santraline teslim ederek Naivasha'da çalışmaya başlamış ve 40 yıldan fazla bir süre sonra hala enerji santraline tedarik sağlamaktadır. MHI Grubunun en yeni üniteleri 2019 yılında tamamlanarak toplam kapasiteye 165 MW eklenmiştir.

Son zamanlarda yaşanan bazı gelişmeler, yatırımcıların Kenya'nın yenilenebilir enerji potansiyeline olan ilgisinin yüksek düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır. Hükümet ile Fortescue Future Industries (Avustralya) arasında Mart ayı ortasında imzalanan en son anlaşma, Naivasha'da 300 MW'lık bir jeotermal tesisin inşasını öngörmektedir. Potansiyel olarak üç santralden biri olan önerilen tesis, Kenya'nın jeotermal enerjisinin ana kaynağı olan yakındaki Olkaria bölgesinden güç almayı amaçlamaktadır. Devlete ait enerji üreticisi KenGen, bugüne kadar jeotermalde lider yatırımcı olmuştur ancak Ormat'ın (ABD) sahibi olduğu ve işlettiği en büyük tek jeotermal enerji santrali olan 280 MW Olkaria IV ve 150 MW'lık bir jeotermal santralin (Olkaria III) gösterdiği gibi özel sektör de katılımında bulunmaktadır.

Listeye ek olarak Globeleq (İngiltere), Kenya'nın bir sonraki jeotermal sıcak noktası olan Menengai, Nakuru yakınlarında 108 milyon ABD dolarına mal olan ve 35 MW üreten bir jeotermal tesis inşa etmek için Şubat ayında Toyota Tsusho Corporation ile sözleşme imzalamıştır. Daha geniş bir Birleşik Krallık-Kenya yeşil yatırım planının parçası olan anlaşma, Aralık 2022'de çok taraflı ve ikili kaynaklardan finansman sağlamıştır. İnşaatın 2025'te tamamlanması öngörülmektedir. Menengai'de biri Ormat, diğeri Sosian (yerel bir firma) tarafından olmak üzere iki jeotermal enerji tesisi daha geliştirilmektedir.

Kenya hali hazırda % 80 dolaylarında yeşil enerjiye geçmiş olup, 2030 hedeflerinde % 100'e ulaşma hedefi vardır. Dolayısıyla yenilenebilir temiz enerji sektöründe Türk şirketlerimizin yatırım imkânı olduğu değerlendirilmektedir.

Petrol ve gaz

Petrol ve gaz genellikle tortul havzalarda bulunur; Kenya'da dört büyük boyutlu tortul havza bulunmaktadır: Tersiyer Rift, Anza, Lamu ve Mandera; Lamu havzası açık denizde uzanır. Petrol aramaları 1950'lerde Lamu Havzası'nda başlamış, ancak ticari olarak uygulanabilir ilk petrol keşfi, 750 milyon varil ham petrol olarak tahmin edilen geri kazanılabilir rezervlerle

Tersiyer yarık - Lokichar alt havzasında Turkana'da 2012 yılında yapılmıştır. Bunu Lamu havzasında önemli gaz keşifleri izlemiştir. Lokichar alt havzasında petrol üretimi devam etmekte olup 2018'de depolanan ham petrolün karayoluyla Mombasa'ya transferi başlatılmıştır.

İngiliz Tullow Oil'in 2012 Mart ayında Kenya'nın ilk petrol keşfini duyurmasından bu yana, Kenya'nın petrol bloklarına yabancı ilgisi artmıştır. İtalyan Eni, Fransız Total, Kuzey Amerika şirketleri Rift Energy, ERHC Energy ve Pacific Seaboard Investments'ın her biri farklı rezerv blokları için lisans anlaşmaları imzalamışlardır.

Kömür

Kömür yataklarıyla tanımlanan iki muhtemel havza (Mui ve Taru havzaları) bulunmaktadır. Mui havzasında yaklaşık 400 milyon mt kömür bulunduğu tahmin edilmekte ve bu kömür Kitui ve Mwingi eyaletlerinde bulunmaktadır. Taru havzası Kwale ve Kilifi eyaletlerinde bulunur. Bu alanların geliştirilmesine henüz başlanmamıştır. Kömür, ülke şebekesine kazandırılacak elektrik üretiminde, demir-çelik üretiminde demir cevherinin ergitilmesinde, çimento üretiminde pişirme fırınlarında kullanılabilirliği gibi, kömürün sıvılaştırılması yoluyla da petrol üretimine dönüştürülebilmektedir. Kenya'daki kömürlü termik santral inşaatı, tesisin kurulumunu protesto eden koruma gruplarıyla çevre davalarıyla karşı karşıyadır. Lamu'da önerilen kömürlü termik santralin başlangıçta 1.050 MW üretmesi beklenmekte iken; Enerji Düzenleme Komisyonu (ERC), daha sonra önerilen tesisin kapasitesinin küçültülmesi talimatını vermiştir.

Kenya'nın kömür projesi, Amu Power, Kenya, Omani, ABD ve aralarında dünyanın en büyük ikinci kömür santrali geliştiricisi olan devlete ait China Huadian Corporation'ın da bulunduğu üç şirket aracılığıyla Çin konsorsiyumuna aittir. China Power Global, 2017 yılında kömür santrali için Amu Power ile 2 milyar dolarlık bir anlaşma imzalamıştır. Çin Endüstriyel Ticaret Bankası 1,2 milyar dolarlık finansman sağlamıştır.

Kıymetli taşlar

Kenya'ya kadar uzanan Mozambik Kuşağı yakut, mavi safir, beril, ametist, garnet, tsavorit (yalnızca Kenya ve Tanzanya'da bulunur) ve turmalin gibi değerli taşlar barındırır. Bunlar çoğunlukla Taita Taveta, Baringo ve Turkana ilçelerinde bulunmaktadır. Taita Taveta Eyalet hükümeti, değerli taş madencileri ve satıcıları için, değerli taşlarının satıştan önce değerini artırmak amacıyla şekillendirilmesi ve cilalanması için Voi Değerli Taş Değer Katma Merkezi (The Voi Gemstone Value Addition Centre) kurmuştur.

Ülkede derli toplu bir üretim hareketi olmayıp yerel halk tarafından bulunan değerli taşların yasa dışı olarak yabancı alıcılara satıldığı haberleri sıklıkla görülmektedir.

Gümüş

Kenya'daki gümüşün, Nyanza'daki Kavirondian ve Nyanzian sistemlerinde bakır cevherleri arasında olduğu ve Macalder madeninde altınla birlikte bakırın rafine edilmesi sırasında elde edildiği bilinmektedir. Macalder madeni 1960'ların sonlarında kapanmıştır.

Demir

Demir cevheri rezervleri Meru, Ikutha, Taita, Embu, Lolgorien, Samburu ve Funyula bölgelerinde mevcuttur. Böylece ülke, bir çelik tesisi kurmak için gerekli birincil hammaddeye sahiptir. Taita bölgesindeki Kishushe madenlerinden aylık olarak ihraç edilen demir cevheri 7.500 mt'dur. Kenya, 2021'de 11,8 milyon dolarlık demir cevheri ihraç ederek dünyanın 51. en büyük demir cevheri ihracatçısı olmuştur. Aynı yıl demir cevheri Kenya'nın en çok ihraç edilen 92. ürünü olmuştur. Kenya'dan yapılan demir cevheri ihracatının ana varış noktaları Çin,

Amerika, Hollanda, İrlanda ve Güney Kore'dir. Skylight Limited (Yerel) Home Bay bölgesinde faaliyettedir.

Titanyum

Kwale Eyaletindeki titanyum madenciliği, Kenya tarihindeki en karlı madencilik girişimi haline gelmiştir. Başlangıçta gecikmeler, yatırımcıların çekilmesi ve çevre ve insan hakları aktivistlerinin muhalefeti nedeniyle sallantılı bir zeminde ilerleyen proje, artık ilk mali başarı tahminlerini aşmıştır. 14 yıl sonra üretime geçemeyen Kanadalı Tiomin Resources, girişimi 2010 yılında Avustralyalı Base Resources'a 3 milyon \$'a (o tarihte döviz kurlarıyla 340 milyon KSh) satmıştır. Base Resources, devraldıktan kısa bir süre sonra üretime geçeceğini, istihdam yaratacağını ve vergi ve telif ücretlerinin ödenmesi yoluyla hükümet gelirlerine katkıda bulunacağını söylemiştir.

Avustralya merkezli ana şirket Base Resources kolu, Kwale County'de titanyum mineralleri çıkaran şirket Base Titanium, Haziran 2023'te sona eren yılda hükümete 49,3 milyon \$ lisans ücreti ve vergi ödemiştir. Base, geçen yıl madencilik kiralama alanındaki cevher yataklarının azalması nedeniyle daha düşük hacimler kaydetmiş ancak bunlar, o dönemde küresel pazardaki yüksek cevher fiyatlarıyla büyük ölçüde dengelenmiştir.

Trona - Soda külü

Bu mineral, cam, kağıt, suni ipek, sabun ve deterjan üretiminde kullanılan sodyum karbonatın (soda külü) birincil kaynağıdır. Trona, Rift Vadisi göllerinde (Magadi, Nakuru, Elementeita, Logipi) ve Kapedo kaplıcalarında bulunmaktadır. Magadi Gölü'nde çıkarılmaktadır ve bu yatak dünyadaki üçüncü büyük soda kaynağıdır. Rafine edilmiş tronanın %95'i ihraç edilmekte olup, Kenya pazarı için Magadi Gölü tesisinde tuz üretilmektedir. Tata Chemicals Magadi Limited (Hindistan) şirketi Magadi bölgesinde faaliyettedir.

Florit

Mozambik kuşağındaki başlıca endüstriyel mineraldir. Kenya'nın florit yatağı, Kimwarer'deki Kerio Vadisi'nde bulunur ve dünyada bilinen en büyük florit yataklarından biridir. Bu yatak, şirketin kapanmasından önce Kenya için önemli bir döviz kazancı oluşturmaktaydı. Çelik yapımında, cam, emaye ve hidroflorik asit üretiminde eritken olarak kullanılır. Kenya Fluorspar Company Limited (Yerel) şirketi Kerio bölgesinde faaliyettedir.

Mika

Mika yatakları üzerinde uzun yıllardır aralıklı olarak küçük ölçekli çalışmalar yapılmaktadır. Mikanın bulunduğu alanlar şunlardır: Baragoi, Isiolo, Batı Pokot, Sultan Hamud, Tsavo, Kierra ve Batı Taita Tepeleri.

Alçı taşı

Bilinen yataklar Garissa, Turkana, Konza ve Malindi'deki Tula Vadisi'nde bulunur. Üretilen alçıtaşının büyük bir kısmı çimento imalatında hammadde olarak çimento fabrikalarına satılmaktadır. Alçı aynı zamanda duvar kaplaması ve diş macunu, kozmetik ve ilaçlarda katkı maddesi olarak ve toprak iyileştirmede de kullanılır. Athi Stores Ltd (Yerel) ve Yamata Gypsum Limited (Yerel) şirketleri faaliyettedir.

Mermer ve granit

Mermer Turoka'da, granit ise Kisumu, Kakamega ve Mumias'ta bulunur. Her ikisi de döşeme, duvar karoları, merdiven basamakları, mutfak tezgâhları ve ara parçaları, banyo tezgâhları, masa üstleri, heykeller ve bina inşaatlarında kullanılır.

Kaolin

Kaolin, feldspat mineralinin ayrışmasıyla oluşur. Nyeri Eyaletindeki Gathita ve Karundu'da önemli kaolin (çini kili) yatakları bulunur. Kaolin, gıda katkı maddesi olarak, ilaç ve kozmetikte, seramik, sofrta takımı, vitrifiye ve cam üretiminde girdi maddesi olarak kullanılmaktadır.

Kireçtaşı

Kitui ve Kajiado ilçelerinin yanı sıra kıyı bölgelerinde de geniş kireçtaşı yataklarının bulunduğu bilinmektedir. Çimento üretiminde kireçtaşı klinker üretmek için kullanılır ve daha sonra çimento yapmak için alçı taşıyla birlikte karıştırılır ve öğütülür. Kireçtaşı, çimento üretiminin yanı sıra demir-çelik endüstrilerinde, tarımda toprağın iyileştirilmesinde, cam ve kâğıt imalatında da büyük uygulama alanları bulmaktadır.

Diyatomit

Rift Vadisi'nin çeşitli noktalarındaki göl yataklarında geniş miktarda yataklar bulunur. Nakuru eyaletinde bulunan Elementeita gölü çevresinde Kariandusi'deki diyatomit yüksek kalitededir ve 1942'den beri çıkarılmaktadır. Diğer yatakların Magadi, Kedong Vadisi ve Merigat yakınlarındaki ovalarda olduğu bilinmektedir. Diatomit yalıtım ortamı olarak ve boya, diş macunu, plastik ve emicilerin üretiminde kullanılır. African Diatomite Limited tarafından 1942 yılında çıkarılmaya başlanmıştır. Çin - Chuanshan International Mining Company 2017 yılında 40 milyon USD yatırım ile diyatomit çıkarmaya başlamıştır.

Puzolanik kül

Puzolanik kül volkanik kökene sahiptir ve esas olarak alçı ve klinker ile karıştırılıp harmanlandığında Portland Pozolana Çimentosu (PPC) üretiminde kullanılır. Pozzolana'nın bağlayıcılık değeri çok azdır veya hiç yoktur, ancak ince öğütüldüğünde oda sıcaklığında suyla kimyasal olarak reaksiyona girerek bağlayıcı özelliklere sahip bileşikler oluşturur. Bu nedenle çimento genişletici görevi görür ve betonun dayanımının artmasına yardımcı olur. Puzolanik kül Kajiado ve Machakos ilçelerinde bulunur ve Kenya'da PPC çimentosu üretiminde kullanılır.

Sabuntaşı

Kisii eyaletinde, popüler olarak Bukoban serisi olarak bilinen ve yaygın olarak geliştirilen Tanzanya'ya kadar uzanan Kisii serisi boyunca yataklar bulunur. Kisii sabuntaşı güzelliğiyle ünlüdür ve hediyelik eşya olarak el sanatları ve oymaların ideal hale getirilmesinde kullanılır. Güney Mugirango'da bir sabuntaşı fabrikası kurulması planı vardır.

Bentonit kili

Bu, bağlayıcı bir madde olarak ve özellikle sondaj ve inşaat projelerinde yağlayıcı olarak görev yapan oldukça emici bir kildir. Bentonit kili çoğunlukla Isinya, Amboseli ve Lewa'da bulunur. Jeotermal, petrol ve gaz kaynaklarının geliştirilmesi sondaj yağına yönelik yeni talep yaratmaktadır. Şu anda Kenya'nın bentonit kilinden yararlanmada büyük bir potansiyeli olmasına karşın sondaj faaliyetleri tamamen Çin ve Hindistan'dan ithal edilen bentonitlere dayanmaktadır.

Talk

Talk bilinen en yumuşak mineraldir. Yataklar Machakos ve Batı Pokot'ta ortaya çıkmakta ve üzerinde çalışılmaktadır. Talk, seramik, kâğıt, boya, plastik, kauçuk, kozmetik, terleme önleyici, bebek pudrası vb. üretiminde kullanılır.

Grafit

Grafit varlığı çeşitli bölgelerde belgelenmiştir ve hatta Kenya'nın ihracat gelirlerinin bir kısmını oluşturmaktadır. Yatakların Machakos, Mtito Andei-Tsavo bölgesi, Chawia, Kitui ve Namanga'da meydana geldiği bilinmektedir. Dijital devrimin ve şimdi de elektrikli otomobil devriminin ortaya çıkışı, batarya minerallerinin patlamasıyla sonuçlanmıştır. Bir lityum iyon pilde, lityumdan 40 kat daha fazla grafit bulunur ve uzmanlar, güçlü grafit talebinin 2020 yılından sonra yaklaşık %200'e ulaşacağını tahmin etmektedir. Grafitten geliştirilen grafen, pil teknolojilerini büyük ölçüde geliştirebilir ve bunun sonucunda grafit fiyatının artması beklenmektedir.

s. Tarım

Tarım, Kenya ekonomisine hizmet sektörünün ardından hakim olup, toplam işgücünün %40'ını (kırsal işgücünün %70'i) ve yıllık işgücünün yaklaşık %25'ini oluşturmaktadır. Ülkenin başlıca tarımsal ihracatı çay, kahve, kesme çiçek ve sebzedir.

Kenya'nın yüksek yağış alan alanları, Kenya'nın ekilebilir arazisinin yaklaşık %10'unu oluşturur ve ulusal ticari tarımsal üretiminin %70'ini üretir. Yarı kurak bölgelerdeki çiftçiler üretimin yaklaşık %20'sini üretirken, kurak bölgeler üretimin geri kalan %10'unu oluşturur. Yetersiz teşvikler ve az gelişmiş destekleyici altyapı ve kurumlar nedeniyle üretkenlik tüm bölgelerde nispeten düşük kalmaktadır.

Kenya, gıda sektörlerinin çoğunda sürekli arz açığıyla karşı karşıya kalsa da ülke, gıda ithalatını sınırlamak için COMESA ve EAC anlaşmaları kapsamındaki araçları kullanmaya devam etmektedir. Her iki anlaşma da üye olmayanlar için et, süt ürünleri, kümes hayvanları, mısır, pirinç, buğday ve fasulye gibi hassas emtialara yüksek tarifeler öngörmektedir. Bazı sektörlerde, özellikle tohum ve gübre sistemlerinde sübvansiyonlar hâlâ mevcuttur.

Tarım sektöründe ticaretin lideri tarım kimyasalları (böcek ilaçları) ve gübredir. Nitekim ülkemizin de Kenya'ya en büyük ihracat kalemlerinden biri gübrelerdir. Kenya, önemli miktarda yerel üretim eksikliği nedeniyle neredeyse tüm tarımsal kimyasalları ithal etmektedir. Kenya tarafından ithal edilen pestisitlerin yarısı fungusitler, %20'si mahsul insektisitleri, %20'si herbisitler, akarisitler, kemirgen öldürücüler ve nematitler ve geri kalan %10'u ise "diğer"dir. En yaygın kullanılan gübre di-amonyum fosfattır (DAP). Diğerleri arasında nitrat potasyum fosfat (NPK), tek süper fosfat (SSP), kalsiyum amonyum nitrat (CAN) ve üre bulunur.

Birçok Sahra altı Afrika ülkesinin aksine Kenya'nın gübre kullanımı, 1990'larda piyasanın serbestleştirilmesinden ve hükümetin fiyat kontrolleri ile ithalat lisans kotalarının kaldırılmasından bu yana neredeyse iki katına çıkmıştır. Özellikle küçük çiftçiler arasında gıda ürünleri (mısır, ev bahçeciliği) ve ihraç ürünleri (çay, kahve) kullanımındaki artış dikkat çekmektedir. Sektördeki büyüme büyük ölçüde özel yatırımlardan ve yerel pazardaki ithalatın artmasından kaynaklanmaktadır. Gübre endüstrisi Rusya, ABD, Ukrayna, Çin ve Romanya'nın hakimiyetindedir. Harmanlandıktan sonra bu gübrelerin küçük bir kısmı bölge içerisinde ihraç edilmektedir.

Diğer taraftan, gübreler Kenya'da en çok taklit edilen ürünlerdendir. Türk ihracatçı şirketlerimiz bu düşük fiyatlı, kalitesiz mallar ile rekabet ederken pazarlama kampanyalarında orijinal ürünün etkinliğini ve kalitesini vurgulamalıdır.

Bahçecilik

Aktif devlet desteği, elverişli tarım-iklim koşulları (gündüz 22°C-30°C, gece 6°C-12°C ve 60-80 gün yağmur), düşük maliyetli tarım işçilerinin mevcudiyeti kombinasyonu ile ve yabancı yatırımcıların teknik bilgisi, erişimi ve finansal ağırlığı, uluslararası pazarlarda belirli sebzelere yönelik yıl boyunca talep ve Avrupa'ya doğrudan hava bağlantıları ile eşleştirilen bahçecilik, tarım içinde ülkenin en hızlı büyüyen sektörlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Kenya bu alanda önemli bir ihracatçıdır. Bahçecilik üretimi bir tarafta meyve ve sebzeler, diğer tarafta kesme çiçek olarak ikiye ayrılmaktadır.

Meyve ve sebzeler

Yabancı yatırımcıların (çoğunlukla Hollandalı ve İngiliz) meyve ve sebzelerin yetiştirilmesi, işlenmesi ve ihracatına katılımı önemli olmuştur ve hem AB sağlık ve bitki sağlığı standartlarını hem de ek standartları karşılamak için pazar erişimini güvence altına almaya ve kaliteyi artırmaya yardımcı olmaktadır.

Kesme çiçekler

Kenya'da 1980'lerden beri bir kesme çiçek endüstrisi vardır. Ancak, yabancı yatırımın endüstrinin yeni teknolojiler edinmesine, kalite kontrolünü yükseltmesine ve altyapıyı iyileştirmesine ancak 1990'lardan bu yana olanak sağlanmıştır. Kenya'dan ihraç edilen başlıca çiçekler güller, standart karanfiller, yaban mersini, alstromeria, zambaklar ve hipericumdur. Bu sektör için yoğun dönemler arasında sevgililer günü, anneler günü, paskalya, Noel ve yılbaşı yer almaktadır.

Çoğunlukla Naivasha Gölü kıyılarında yer alan, ancak Rift Vadisi ve Mount Kenya bölgesi boyunca bazı alanlarda mevcut olan çiçekçilik endüstrisi, büyük ölçüde yabancı yatırımcıların hakimiyetinde (meyve-sebzelerden daha fazla) faaliyetini sürdürmektedir. Kenya'daki küçük kesme çiçek çiftlikleri, çiçeklerini üretir ve Nairobi'deki Jomo Kenyatta Uluslararası Havalimanı'ndaki soğuk depolama tesisleri aracılığıyla çiçekleri kontrol eden, derecelendiren, demetleyen ve ihraç eden daha büyük yerel Kenyalı veya yabancı şirketlere satar. Sektör, doğrudan ve dolaylı olarak 2 milyon kişiyi veya nüfusun yüzde 7'sini istihdam etmektedir.

Fırsatlar

Tarımsal üretime yönelik yeni yatırımlar Kenya Hükümeti tarafından teşvik edilmektedir ve Türk endüstriyel kimyasal üreticileri/tedarikçileri pazara girmek için Kenya'yı bir üs olarak kullanmayı düşünebilir.

Ayrıca mısır, buğday, çay ve kahve yetiştirme sezonlarında sulama teknolojisi, kurutucular, depolama, gıda paketlenme ve işleme gibi ekipmanlarda da fırsatlar mevcuttur. Bu ürünleri üretmek için gübre kullanımında sürekli bir artış olmuştur. Kenya'nın bahçecilik endüstrisi Afrika'da büyük bir ihracat başarısıdır. Endüstri tamamen özel sektörün hakimiyetindedir ve gübre, böcek ilacı ve ekipman ithalatının artması için birçok fırsat sunmaktadır.

2020 yılında Kenya'nın tarım sektörü, yaygın toprak kıtlığıyla birlikte büyük bir çekirge istilasıyla karşı karşıya kalmıştır. Hükümet, çiftçileri eğitmeyi ve besin maddelerini ve verimi artırmak amacıyla toprak türlerine göre belirli bölgeler için en iyi gübreler hakkında bilgi sağlamayı planlamaktadır. Danışmanlar ve tedarikçiler bu alanda fırsatlar bulabilirler.

Sertifikasyon

Çevre yönetimi, ürün ve gıda güvenliği, kalite, izlenebilirlik ve işçilerin iş sağlığı ve güvenliği standartları ile ilgili olarak uluslararası pazarlardaki alıcılar tarafından getirilen gerekliliklere yanıt olarak, iki ana bahçecilik üretici grubu, Kenya Taze Ürün İhracatçıları Birliği (Fresh Produce Exporters Association of Kenya) ve Kenya Çiçek Konseyi (Kenya Flower Council), uluslararası Global-GAP (iyi tarım uygulamaları-good agricultural practice) girişimiyle

karşılaştırılan uygulama esasları başlatmıştır. Meyve ve sebze üreticileri Kenya-GAP kapsamında sertifikalandırılmışken, kesme çiçek üreticileri Kenya Çiçek Konseyi uygulama kuralları kapsamında sertifikalandırılmaktadır.

Kenya'nın en büyük ihracat kalemleri olan çay ve kahvede ise Kenya Agriculture and Food Authority tarafından sertifikalandırma ve lisans verilmektedir.

B. YABANCI YATIRIM MEVZUATI VE YATIRIM TEŞVİKLERİ

1. Yabancı yatırımlara ilişkin ülke mevzuatı

a. Yatırımın korunması

Kenya Hükümeti, yatırımın korunmasını sağlamak için bir dizi yasal ve sözleşmeye dayalı önlem almıştır. Kenya Anayasası özel mülkiyetin korunmasını garanti eder. Aynı zamanda, Yabancı Yatırım Koruma Yasası, özel mülkiyetin hükümet tarafından kamulaştırılmasına karşı garanti vermektedir. Ancak, özel mülkiyet, kamu yararına olması ve usulüne uygun hareket edilmesi halinde kamulaştırılabilir.

Kenya, yatırımcıları ev sahibi ülkelerdeki siyasi sorunlar nedeniyle yatırım kaybına karşı sigortalayan Dünya Bankası'nın bir iştiraki olan Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı'nın (MIGA) imzacısı ve üyesidir.

b. Yatırım lisansının iptali

Bir yabancı yatırım sertifikası şu durumlarda iptal edilebilir:

- başvuru sahibi tarafından verilen yanlış bilgilere dayanarak verilmişse;
- sertifika sahtekarlıkla alınmışsa; veya
- sertifikanın bir koşulu ihlal edilmişse.

Her durumda, belge sahibine Kenya Yatırım İdaresi'nin belgeyi iptal etme niyeti yazılı olarak bildirilecek ve beyanda bulunma fırsatı sağlanacaktır. Uygulamada, Kenya Yatırım İdaresi'nin nadiren lisansları iptal ettiği görülmektedir.

c. Para alışverişi ve havalesi

Şu anda herhangi bir döviz kontrolü bulunmamaktadır. Hem yerleşik hem de yerleşik olmayan kişiler, yerli bankalarda döviz hesabı açabilirler, yabancı paralarını transfer edebilirler. Merkez Bankasının belirleyeceği şartlarla belirli bir kişi veya sınıfa izin verdiği durumlar dışında, yetkili satıcılar dışında hiç kimsenin döviz ticareti yapmasına izin verilmez.

d. Anlaşmazlık çözümü

Kenya hukuk sisteminde çoğu anlaşmazlık mahkemede dava yoluyla çözülmektedir. Mevcut veya gelecekteki farklılıklarını tahkime götürmeyi seçen taraflar, sözleşmelerine bir tahkim maddesi eklemelidir. Böyle bir anlaşma ile atanan hakemin yetkisi, Yüksek Mahkeme'nin izni olmadıkça veya anlaşmada aksine bir niyet görülmedikçe, geri alınamaz. Alternatif uyuşmazlık çözümü olanakları Kenya'nın Uyuşmazlık Çözüm Merkezi tarafından sağlanmaktadır.

Kenya ayrıca, Devletler ve diğer Devletlerin Vatandaşları arasındaki anlaşmazlıkların çözümü için bir Dünya Bankası anlaşması olan Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözümü Merkezi'nin (ICSID) bir üyesidir. Bu anlaşma uyarınca, Kenya'nın ICSID tahkim kararlarını tanıması gerekmektedir.

Yabancı Hükümler (Karşılıklı Uygulama) Yasası, Kenya'da verilen kararlara karşılıklı muamele sağlayan diğer ülkelerde verilen kararların Kenya'da uygulanmasını sağlar. Kenya'nın karşılıklı uygulama anlaşmaları yaptığı ülkeler Avustralya, Malavi, Ruanda, Seyşeller,

Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti, Uganda, Birleşik Krallık ve Zambiya'dır. Böyle bir anlaşma olmaksızın, yabancı mahkeme kararı, karara ilişkin dava açılması dışında Kenya mahkemelerinde uygulanamaz.

Kenya mahkemeleri, genel bir kural olarak, bir anlaşmada yabancı hukuku öngören bir amir yasa maddesini tanır. Ancak böyle bir kanun seçiminin gerçek, hakiki, iyi niyetli, hukuka uygun ve makul olması gerekir. Bir Kenya mahkemesi, taraflar, anlaşmanın en önemli bağlantısının bulunduğu ve bu nedenle mahkemenin normalde sahip olacağı bir Kenya yasasının zorunlu hükümlerinden kaçınmak için yabancı bir yasayı uygulama niyetindeyse, bir yabancı yasayı yürürlüğe koymayacaktır.

e. Fikri mülkiyet

Kenya, Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'nün (WIPO) ve çeşitli sözleşmelerinin ve protokollerinin yanı sıra Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Haklarına İlişkin DTÖ Anlaşması'nın (TRIPS) ve Afrika Bölgesel Sınai Mülkiyet Örgütü bir üyesi olarak fikri mülkiyet haklarını kaydettirmek ve uygulamak için yasalara sahiptir. Yabancı yatırımcılar da yerli yatırımcılarla aynı haklardan yararlanmaktadır.

Kenya Sınai Mülkiyet Enstitüsü (KIPI), sınai mülkiyet hakları başvurularını inceler ve verir. Yabancı başvuru sahipleri, rüçhan hakkı ve uluslararası başvuru hakkına sahiptir. Kenya'daki diğer kuruluşlar arasında Kenya Telif Hakkı Kurulu (KECOBO), diğer şeylerin yanı sıra yeni tohum ve bitki çeşitlerini koruyan Kenya Bitki Sağlığı Müfettişliği Hizmeti (KEPHIS) ve Sahtecilikle Mücadele Ajansı (ACA) bulunmaktadır.

f. Fikri mülkiyet haklarının uygulanması

Kenya'nın Ticari Marka Yasası (1957, en son 2009'da değiştirilmiştir), ticari marka ihlaline idari para cezası öngörür. Patentler alanında, Sınai Mülkiyet Yasası (2001), kasıtsız patent ihlali durumunda ihtiyati tedbir ve tazminat şeklinde çözümler içerir. Kasıtlı patent ihlali durumunda, Kenya'nın uluslararası yükümlülüklerinin gerektirdiği asgari standartların ötesine geçmeyi sağlamak üzere, para cezası ve beş yıla kadar hapis cezası içeren cezai kovuşturmaları mevcuttur. Sahtecilikle mücadele önlemleri dahil olmak üzere sınır önlemleri, Sahtecilikle Mücadele Yasası (2008) kapsamında ele alınmaktadır.

g. Rekabet hukuku

Kenya, kimlerin piyasaya gireceği ve hangi fiyatlardan iş yapacağı noktasında serbest piyasa güçlerinin karar verebileceğini kabul ederek, rekabet ve fiyat belirleme konusunda liberal bir duruş benimsemiştir.

Kenya ekonomisinde rekabeti korumak, 2010 tarihli Rekabet Yasası ile kurulan Kenya Rekabet Kurumu'nun görevidir.

Konu hakkında ayrıntılı bilgiye [balancing public interest guidelines.pdf](#) ve [guidelines for section 42](#) linklerdeki rehberlerden ulaşılabilir.

2. Yabancı sermayeye yönelik kısıtlamalar

a. Yabancıların gayrimenkul edinmeleri

Yabancılar Kenya'da bireysel olarak, vakıflar aracılığıyla veya şirketler aracılığıyla yasal olarak arazi kullanım hakkına sahip olabilirler. Ancak Anayasa tarafından, yabancıların özel arazi mülkiyeti en fazla 99 yıl süreyle kiralama ile sınırlandırılmaktadır.

İster ulusal ister eyalet hükümetinin elinde olsun, kamu arazisini doğrudan veya tahsis yoluyla almak için yatırımcının, Ulusal Arazi Komisyonu'na başvurması gerekir. Bu tür araziler beyan edilen amaçlar doğrultusunda kullanılmalı, aksi takdirde hükümete iade edilmelidir.

Mülkiyet hakkı veya kiralama yoluyla edinilen veya devredilen veya özel arazinin, Tapu Kanunu uyarınca yerel tapu siciline kaydedilmesi gerekir.

Ayrıntılı bilgiye [Land Act No. 6 of 2012](#) ve [Land Registration Act No 3 of 2012](#) linklerinden ulaşılabilir.

b. Yabancı sermayeli şirketlere uygulanan ayrımcılıklar

Şirket kuruluşunda ayrımcılık: Genel olarak Kenya, ülkeye daha çok yatırımcı çekebilmek için yabancı şirket kuruluşunda zorluk çıkartmamakta, hatta Kenya Yatırım İdaresi'nde tüm diğer kamu kurumlarının masası ile hizmet vererek bir nevi Tek Durak şeklinde çalışmaktadır. Yalnızca, yabancı şirketler için tek önemli ayrımcılık, minimum 100.000 USD ile işe başlanması gösterilebilir. Şirket kuruluşu ile ilgili ayrıntılı bilgi, yukarıda şirket kuruluşu kısmında verilmiştir.

Vergi hukukunda ayrımcılık: Kenya vergi sisteminde yabancı sermayeli şirketlere ayrımcılık kurumlar vergisinde kendini göstermekte olup, yerli ve yabancı şirketler arasında vergi oranı bakımından farklılık bulunmaktadır. Vergiler kısmında konuya ait ayrıntılar yer almaktadır.

Yabancıların serbest dolaşımı: Ülkede yabancıların serbest dolaşımı ile ilgili bir kısıt bulunmamakta, ülkelerin müttekabiliyet kuralı çerçevesinde aldığı vize uygulama kararlarına istinaden her yabancı kişi, ülkeye giriş yapabilmektedir.

3. Yatırım teşvik mevzuatı

Kenya'da hem mali hem de mali olmayan teşvikler mevcuttur. Kenya Yatırım İdaresinden Yatırım Sertifikası alan yatırımcı şirketler, yatırım teşviklerinden yararlanabilir. Kenya Gelir İdaresi, mali (vergi) teşviklerinin verilmesini, Gelir Vergisi Kanunu kapsamında belirtildiği şekilde Sermaye Piyasası Kurumu, İhracat İşleme Bölgeleri Kurumu (EPZ teşviklerinin verilmesi için) gibi diğer düzenleyici kurumlar ile işbirliği içinde uygular.

a. İndirim teşvikleri

Vergi teşvikleri esas olarak sermaye indirimi şeklindedir. Bu indirimler, bir kişinin/şirketin herhangi bir yıllık geliri için kazanç veya kârının hesaplanması noktasında gelirinden düşülmek suretiyle yapılır.

Sermaye indirimleri: Endüstriyel bina indirimleri, çiftçilik indirimi, aşınma ve yıpranma indirimi, yatırım indirimi olarak uygulanmaktadır.

Endüstriyel bina indirimi, bir kişinin kendisi veya kiracısı tarafından yürütülen bir işte kullanılmak üzere endüstriyel bir binanın inşası için yaptığı yatırım harcamalarını kapsar. Bu ödenek, sermaye harcamasını yapan kişi tarafından talep edilir; yani binanın sahibi ve endüstriyel bina indiriminden yararlanmak için binanın yalnızca iş amacıyla kullanılması gerekir.

Çiftçilik indirimi: Bu indirim, tarım arazisinin sahibi veya kiracısının çiftlik işlerinin inşası için yaptığı harcamaları ifade eder.

Aşınma ve yıpranma indirimi: Bu, makinelerdeki aşınma ve yıpranmayı karşılamak üzere yatırımcıya verilen bir ödenektir.

Yatırım indirimi: Yatırımları teşvik etmek amacıyla bina ve binada kurulu makinelerin maliyeti üzerinden yapılan kesintidir.

Her bir indirim kalemi hakkında ayrıntılı kapsam ve oranlara [Investment Incentives - Kenya Investment Authority](#) adresinden ulaşılabilir.

b. İhracat İşleme Bölgeleri (EPZ)

Belirlenen bölgelerde ihracata yönelik sanayi yatırımlarını teşvik eden ve aynı zamanda yeni ve mevcut yatırımcılara kolaylaştırma ve bakım sonrası hizmetler sağlayan bir programdır. Yatırımcılar, basitleştirilmiş işletme prosedürleri ve cazip mali teşviklerden yararlanabilmektedir.

Program, toplam satışların %80'inden fazlasının Doğu Afrika pazarı (EAC) dışına ihraç edilmesini teşvik etmekte olup ve toplam satışların %20'ye kadarının iç pazarda (EAC pazarı) satılmasına izin vermektedir.

EPZA tarafından kayıtlı ihracatçı işletmelere mali ve mali olmayan teşvikler verilmektedir. Mali teşvikler şunları içerir: 10 yıllık Kurumlar Vergisi Muafiyeti; yerleşik olmayanlara gönderilen havalelerde 20 yıllık Stopaj Vergi Muafiyeti, girdi mal ve hizmetlerinde Gümrük Vergisinden daimi muafiyet ve sıfır Katma Değer Vergisi, yasal belgelerde Damga Vergisinden daimi muafiyet ve EPZ binaları ve makinelerine yapılan yeni yatırımlarda 20 yıl boyunca geçerli %100 yatırım indirimi.

Mali olmayanlar şunları içerir: tek noktadan hizmet, 20 gün içinde hızlı proje onayı, yeşil hat gümrükleme, yabancılar tarafından sınırsız yatırım, liberalleştirilmiş döviz rejimi ve sermayenin ve kârların kolay geri dönüşü, döviz hesaplarına erişim, yurt içi ve yurt dışı borçlanma, kiralık hazır fabrika tesisleri, tam teşekküllü güvenlik, donanımlı tıbbi tesis, su ve kanalizasyon tesislerinde imtiyazlı fiyatlar.

Bir EPZ şirketi %100 yabancı mülkiyetli, %100 Kenyalı mülkiyetli veya yabancı/Kenyalı mülkiyetin birleşimi (Ortak Girişim) olabilir.

Ayrıntılı bilgi için İhracat İşleme Bölgelerinin resmi internet sitesi [EPZA Home - EPZA \(epzakenya.com\)](http://EPZA Home - EPZA (epzakenya.com))'ni incelemekte fayda vardır.

c. Özel Ekonomik Bölgeler (SEZ)

SEZ Otoritesi, geliştirici ve/veya operatör veya işletme lisansı için başvuran kuruluşları değerlendirir ve onlara ilgili lisansları verir. Özel Ekonomik Bölgede kullanılacak bina ve makinelere yapılan yatırım harcamaları, yatırım harcamasının yüzde yüzü oranında yatırım indirimine hak kazanır.

Kurumlar vergisi oranında ilk 10 yıl için %10, gelecek 10 yıl için %15, yerleşik olmayanlara yapılan ödemelerde stopaj vergisi oranları (telif hakları, faiz, yönetim ücretleri) %5, sıfır KDV ve Gümrük vergisi gibi avantajları vardır.

Ayrıntılı bilgi için Özel Ekonomik Bölgelerin resmi internet sitesi [Special Economic Zones Authority \(sezauthority.go.ke\)](http://Special Economic Zones Authority (sezauthority.go.ke)) 'ni incelemekte fayda vardır.

C. KENYA'DA TÜRK YATIRIMLARI**1. Önde gelen yatırımlar ve sektörler**

Kenya'da önde gelen Türk yatırımlarına bakıldığında inşaat, mobilya ve tekstil sektörü göze çarpmaktadır. Gerek doğrudan sermaye yatırımları, gerek Kenya'da şube açma modeli gerekse de mal ihracı şeklinde kendini gösteren Türk mal ve hizmeti, gerek avantajlı fiyatı gerekse de

sunduğu yüksek kalite seviyesi ile diğer ÷lkelerden ayrışmakta ve beğenilmektedir. Kenya pazarında Türk mal ve hizmetine dair gösterilen olumlu algının giderek arttığı gözlemlenmektedir.

Kenya pazarında enerji ve beyaz eşya sektörlerinde de son yıllarda artan bir Türk şirketi açılımı gör÷lmekte olup, ürünlerimizin alıcılarının da giderek artmakta olduğu gör÷lmektedir.

2. Türk yatırımcıların karşılaştıkları sorunlar

Türk yatırımcıları için gör÷len en büyük zorluk yüksek ithalat vergileridir. Öyle ki Türk ürünlerimizden en başarılı sektörlerden olan tekstil ve mobilya sektörüne içinde bulunduğumuz yılda getirilen ek vergiler ve ÖTV, Türk ürünlerinin pazarda rekabet etmesini zora sokmaktadır. Ürünlerimiz fiyat rekabetinde zorlanmakta olup kalitesi sayesinde halen alıcı bulsa da pazar payı olumsuz etkilenmektedir.

Kenya ve Türkiye arasında Ekonomik Ortaklık Anlaşması, Ticaret Anlaşması, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması, Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması gibi anlaşmaların yokluğu nedeniyle Türk Yatırımcılar daha fazla maliyet ve vergi yükü ile karşılaşmaktadırlar.

3. Ürün standartları ile ilgili uygulamalar

Ülkede standartları belirleyen ve çeşitli düzeylerde standartlara uygunluğu gösteren belgelendirmeler yapan kuruluş Kenya Bureau of Standards'dır (KEBS). Ayrıntılar için <https://www.kebs.org> web sitesi kontrol edilebilir.

Kenya piyasasına arz edilecek ithal ürünler, sevkiyat öncesi menşee ÷lkesinde KEBS tarafından yetkilendirilmiş kuruluşlar tarafından ürün güvenliği ve belirli kalite standartları açısından denetlenmektedir. Denetimlerin başarılı sonuçlanması halinde durumu tevsik eden bir uygunluk belgesi (certificate of conformity) hazırlanarak ihracatçıya teslim edilmekte ve bu ürünler Kenya gümrüğünden ancak uygunluk belgesinin ibraz edilmesiyle geçirilebilmektedir.

KEBS yetkilendirilmiş kuruluşların belirlenmesi için ihaleye çıkmakta ve bu kuruluşları dünya genelinde tayin ettiği 19 bölge bazında yetkilendirmektedir. Ülkemizin de içinde bulunduğu Akdeniz bölgesinde söz konusu denimleri yapmaya tek yetkili kuruluş SGS'dir. Ayrıntılar için <https://www.sgs.com.tr> web sitesi takip edilebilir.

4. Teknik engeller

Kenya tarafından dış ticarete uygulanmakta olan teknik engeller hakkında bilgiye, Ticaret Bakanlığı'nın sorumluluğunda olan (www.teknikengel.gov.tr) internet sitesinden erişilebilmektedir.

Ticarette Teknik Engeller web sitesi, kullanıcıların teknik engeller alanında yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır. Bu çerçevede, söz konusu siteden ÷lkeler itibariyle ticarete teknik engeller uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmekte, ÷lkelerin mevzuat ve uygulamaları hakkında Bakanlığımızdan bilgi talep edilebilmekte ve ihracatta karşılaşılan teknik engeller interaktif olarak Bakanlığımıza bildirilebilmektedir. Söz konusu siteye ücretsiz olarak üye olunabilmektedir. Sitenin üyelerine ilgilendikleri ÷lke ve ürün gruplarına ilişkin düzenlemeler günlük olarak e-posta ile gönderilmektedir.

İthal mallara gümrük vergisi dışında; bazı ürünler için farklı oranlarda işlem vergisi (excise duty), %2,5 oranında Import Declaration Fee, %1,5 oranında Railway Development Levy gibi

ek vergiler uygulanmakta ve ithalat daha pahalı hale getirilmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere, Doğu Afrika Topluluğu, üye ülkelerden gelen talepler üzerine bazı ürünlerin hassas ürün olarak sınıflandırılmasına ve ithalatta belirlenen gümrük vergisi oranı üzerinde vergi uygulanmasına izin verebilmektedir.

Sevk öncesi incelemelerin çok vakit aldığı, bazı durumlarda söz konusu bağımsız kuruluşlarca verilen ithalata konu ürüne münhasır uygunluk belgesinin Kenya gümrük idaresince tanınmadığı, ürünü oluşturan farklı parçalar için farklı uygunluk belgeleri düzenlenmiş olması gerektiği gibi gerekçelerle malların mahrece iadesi ya da gümrükte imhası gibi durumlarla karşılaşılabilirdiği, yavaş bürokratik süreçler ve muhtelif keyfi uygulamaların mevcut olduğuyla ilgili Őikayetler zaman zaman ithalatçı ve ihracatçılar tarafından dile getirilmektedir.

5. Kenya ve Türkiye arasındaki ticari anlaşmalar

Ülkemiz ile Kenya arasında 2014 yılında aşağıda tabloda yer alan anlaşma metinleri üzerinde uzlaşmış ve yine ülkemizde Resmî Gazetede yayınlanmış olmasına rağmen Kenya Makamları nezdinde anlaşma onaylanmadığından dolayı yürürlüğe GİRMEMİŐLERDİR. Dolayısı ile Kenya ile Türkiye arasında hali hazırda bir Ticaret Anlaşması BULUNMAMAKTADIR.

Bahsi geçen anlaşmaların güncellenerek yeniden müzakere edilmesi ve imzalanması, ardından yürürlüğe girmesi yönünde çalışmalar devam etmektedir.

Türkiye-Kenya Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması	12.10.2004	RESMİ GAZETE TARİH/SAYI 24.06.2007/26562
Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kenya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması (YKTK) Anlaşması	08.04.2014	RESMİ GAZETE TARİH/SAYI 01.06.2017 / 30083

D. KENYA'DA DİĞER ÜLKELERİN YATIRIMLARI

1. Doğrudan yabancı yatırım verileri

Kenya'nın son yıllarda aldığı doğrudan sermaye yatırımı ve toplam doğrudan yatırım stoku bilgileri aşağıdaki gibidir. Yabancı yatırımların çeşitliliğine bakıldığında, Kenya'da hali hazırda yerleşik Hintli Kenyalı nüfusun fazlalığının etkisiyle Hindistan yatırımları göze çarpmaktadır. Ayrıca son yirmi yılda Çin'in Afrika'ya açılımının etkisiyle Çin yatırımları yüksek hacimde kendini göstermektedir.

Diğer taraftan sömürge dönemlerinin de etkisiyle Birleşik Krallık başta olmak üzere Hollanda, Fransa, İsrail ve Amerika'nın da ülkede yatırımları bulunmaktadır.

Kenya'ya doğrudan yatırım akışı (Milyon USD)

2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1.139	1.404	1.139	1.098	717	448	759

Kaynak: Unctad World Investment Report 2022

Kenya doğrudan yatırım stoku (Milyon USD)

2000	2010	2018	2019	2020	2021	2022
932	4.967	8.546	9.293	10.010	10.473	11.232

Kaynak: Unctad World Investment Report 2022

E. YATIRIMCILAR İÇİN YARARLI BİLGİLER

1. Faydalı linkler

Vize başvuruları [Kenya Electronic System for Travel Authorisation \(eTA\) \(etakenya.go.ke\)](http://etakenya.go.ke)

Kenya Investment Authority www.invest.go.ke

Doğu Afrika Birliği Ortak Gümrük Tarifesi <https://kra.go.ke/images/publications/EAC-CET-2022-VERSION-30TH-JUNE-Fn.pdf>

Kenya Bureau of Standards <https://www.kebs.org>

Test Etme, Muayene ve Belgelendirme <https://www.sgs.com.tr>

Teknik engeller www.teknikengel.gov.tr

Kamu ihalelerine ilişkin duyurular www.tenders.go.ke

Serbest Bölgeler [Special Economic Zones Authority \(sezauthority.go.ke\)](http://sezauthority.go.ke)

İhracat Serbest Bölgeleri [EPZA Home - EPZA \(epzakenya.com\)](http://epzakenya.com)

Yatırım Destekleri Investment Incentives - Kenya Investment Authority

Şirket unvanı araştırılması ve reserve edilmesi; <https://www.ecitizen.go.ke>

Şirket kurulumu ile ilgili;

<http://www.invest.go.ke/starting-a-business-in-kenya/>

<https://eregulations.invest.go.ke/menu/1?l=en>

Çalışma izni <https://immigration.go.ke/work-permits-passes/>

NSSF - Sosyal güvenlik kaydı <https://www.nssf.or.ke>

NHIF – Ulusal Hastane Sigorta Fonu <https://www.nhif.or.ke>

Vergi mükellefiyet kaydı <http://kenya.eregulations.org/procedure/99/63?l=en>

<https://etims.kra.go.ke>

KDV ile ilgili ayrıntılı bilgi [Value Added Tax \(VAT\) - KRA](http://Value Added Tax (VAT) - KRA)

PPP Projeleri <http://portal.pppunit.go.ke/>

2. Ulaşılabilecek hukuki & mali danışmanlık şirket ve bürolarına ilişkin bilgiler

Hukuki ve mali danışmanlık şirketleri dahil Türk ihracatçı ve yatırımcılarımızın Kenya ile ilgili her türlü ihtiyaçlarını, Nairobi Ticaret Müşavirliği ofisine sorarak ve danışarak hareket etmesinde fayda görülmekte olup Ticaret Bakanlığımızın sistemi olan Müşavire Danışın uygulamasından soruların iletilmesi mümkündür (<https://musaviredanisin.ticaret.gov.tr/>).

YASAL UYARI

Burada yer alan bilgi, yorum ve tavsiyeler yatırım danışmanlığı kapsamında değildir. Burada yer alan ve hiçbir şekilde yönlendirici nitelikte olmayan içerik, yorum ve tavsiyeler genel niteliktedir. Bu tavsiyeler mali durumunuz ile risk ve getiri tercihlerinize uygun olmayabilir. Bu nedenle, sadece burada yer alan bilgilere dayanılarak yatırım kararı verilmesi beklentilerinize uygun sonuçlar doğurmayabilir. Burada yer alan bilgiler Nairobi Ticaret Müşavirliği tarafından genel bilgilendirme amacı ile hazırlanmıştır.

Hiçbir şekilde yönlendirici nitelikte olmayan bu içerik, genel anlamda bilgi vermeyi amaçlamakta olup; bu içeriğin, müşterilerin ve diğer yatırımcıların alım satım kararlarını destekleyebilecek yeterli bilgileri kapsamayabileceği dikkate alınmalıdır. Bu sayfalarda yer alan çeşitli bilgi ve görüşlere dayanılarak yapılacak ileriye dönük yatırımlar ve ticari işlemlerin sonuçlarından ya da ortaya çıkabilecek zararlardan Ticaret Bakanlığı sorumlu tutulamaz.

Dr. Mustafa ALICI
Nairobi Ticaret Müşaviri
Adres: Nairobi Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği
30 Gigiri Road, off Limuru Road, Nairobi, KENYA
Ofis Tel : +254 20 7124779
Ofis IP Tel: +90 312 2048363
E-posta: nairobi@ticaret.gov.tr
www.ticaret.gov.tr
<https://musaviredanisin.ticaret.gov.tr/>